

Підприємництво і фінансова грамотність

Ірина Стеценко
Олексій Андрусич

Підприємництво і фінансова грамотність

Підручник для 8 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

УДК 33(075.3)
С79

*Підручник створено відповідно до модельної навчальної програми
“Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи” для закладів загальної
середньої освіти (авт. Кузнєцова А. Я., Довгань А. І., Часнікова О. В., Шніцер О. П.,
Тригуб О. В., Гірченко Т. Д., Шабанова О. В., Харченко А. М., Нагайчук Н. Г.)*

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2025 № 347)*

Стеценко І. Б.

С79 Підприємництво і фінансова грамотність : підруч. для
8 кл. закл. загал. серед. освіти / І. Б. Стеценко, О. О. Андру-
сич. — Київ : Світич, 2025. — 88 с. : іл.

УДК 33(075.3)

Електронний інтерактивний
додаток до підручника —
на сайті svitdovkola.org/pfg8

Найскладніше почати діяти, все інше залежить тільки від наполегливості.

Амелія Мері Ергарт, льотчиця-рекордсменка, фундаторка американської авіації

Привіт!

Розпочинаємо новий курс із не дуже зрозумілою назвою “Підприємництво та фінансова грамотність”, точніше, слова наче всі зрозумілі, а от що вони означають разом... Потроху розберемося, адже про окремі частини курсу вже йшлося на уроках “Здоров’я, безпека та добробут”, тому не можна сказати, що тут поле неоране.

Уже передбачаєш, що зараз скажемо про те, що це дуже потрібний курс? Навіть не думай: гортай підручник, вивчай написане, примірай на своє повсякденне життя і самостійно роби висновки.

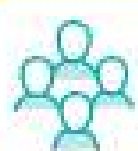
Обіцяємо, що в підручнику все буде... Зрозумілим і чітким: все коротко й по суті. Практичним: ти дізнаєшся багато потрібного в повсякденному житті, з наочними прикладами, сподіваємося, уже дещо знайомих тобі ситуацій, але будуть і несподіванки (як же без них?).

На основі матеріалів підручника ти зможеш досліджувати, дискутувати, моделювати, розмірковувати з однокласниками. А також висувати ідеї та навчатися мислити критично.

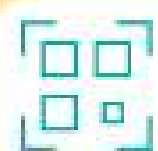
І взагалі нам із тобою буде цікаво.

Перегортай сторінку і сам/сама про все дізнавайся. Найважче ти вже зробив/зробила. Щастя! ☺

Умовні позначення

Попрацюй з іншими

Перейди за QR-кодом на початку параграфа

Обговори з іншими

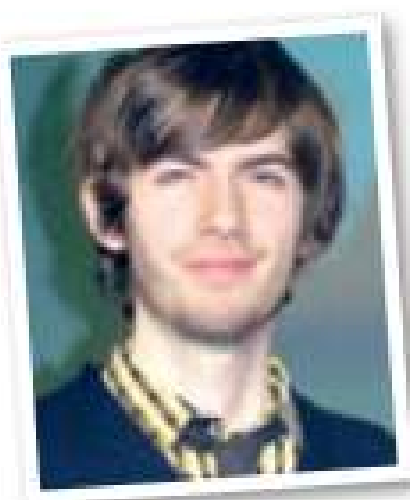
Підсумуй

ВСТУП · НАВІЩО НАМ ПОТРІБНІ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ

svitdovkola.org/pfg8/1

§ 1. Підприємці та підприємливість

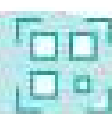
Підприємець — це той, у кого є ідея й бажання створювати.

*Девід Карп,
засновник Tumblr*

- ☀ Поміркуй, які дві основні риси підприємців виділено у висловлюванні. Чому вони важливі для цієї діяльності?
- ☀ Чи зацікавив тебе вислів? А особистість автора? Чим саме?

Підприємець: уявляємо й розмірковуємо

А зараз пориньмо у світ підприємництва й на прикладах пригадаймо те, що вже знаємо.

1. Переглянь відео про людей, які створили щось потрібне для інших.

- ☀ Чи можна їх назвати підприємцями? Чому?
- ☀ Які риси характеру допомогли цим людям у їхній діяльності?
- ☀ Чи можна сказати, що вони створюють цінність для інших?
- ☀ Яку відповідальність ці люди взяли на себе?
- ☀ Як думаєш, чи отримують вони задоволення від такої діяльності? Чи вигідно їм це робити? Аргументуй.

Підприємці реалізацію власної ідеї роблять основною своєю діяльністю. Таку діяльність називають **підприємництвом**.

- Підприємництво обов'язково має давати прибуток, що стає основним доходом підприємців.
- Підприємці відповідальні за свій добробут та добробут своїх працівників.
- Для створення цінності та отримання прибутку з найменшими витратами вони йдуть на ризик.
- Підприємці звітують про свої доходи та сплачують податки державі.

Підприємець — це новатор, що самостійно, на власний ризик, працює й отримує прибуток; шукає та розвиває нові види й методи виробництва. Підприємницька діяльність потребує поєднання комерційної та новаторської здібностей. Хоча не менш важливими є й інші здібності, наприклад до комунікації, управління, організації тощо, — навіть коли підприємець реалізує діяльність самостійно.

Підприємець — це особа, яка задовольняє потреби споживачів у товарах, роботах, послугах з метою отримання економічної вигоди у вигляді доходу та прибутку.

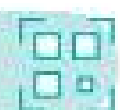
2. Об'єднайтеся парами. Створіть хмару рис характеру, потрібних підприємцям. Чому ви додали саме їх?

☀ Об'єднайтеся у 4 групи. Розкажіть, хто такі підприємці. Поєднайте свої хмари слів та складіть перелік якостей підприємців.

Ознаки підприємницької діяльності — самостійність, ініціативність, систематичність, ризикованість, спрямованість на визначений результат.

3. Уяви яку-небудь підприємницьку діяльність. Поміркуй та наведи приклади, що може бути її результатом. У чому цінність праці підприємців? Чому ми говоримо про ризикованість такої діяльності?

Підприємливими можуть бути всі!

4. Подивися відео і пригадай, кого можна назвати підприємливим / підприємливою.

- ☀ Чи вважаєш ти себе підприємливим / підприємливою? Чому?
- ☀ Чи можуть бути підприємливими діти? Коли саме?
- ☀ Чи обов'язково підприємлива людина є підприємцем?

Підприємливість — це здатність людини висувати та реалізовувати оригінальні ідеї, ефективно використовувати наявні ресурси, створюючи цінність для себе та інших.

Отже, підприємливим може бути кожний, але не кожна підприємлива людина є підприємцем. Коли підприємлива людина стає підприємцем?

5. Поміркуй, коли підприємлива людина стає підприємцем.

1. Підприємці — ініціативні креативні люди, що сміливо втілюють оригінальний задум та беруть відповідальність за свій добробут та добробут своєї команди.
2. Підприємливим може й має бути кожний, але не кожна підприємлива людина є підприємцем.

Практикум підприємливих новачків

Улітку діти вирішили самостійно заробити гроші на дрон (40 000 грн) для воїнів їхньої громади. Було спекотно, і діти вирішили продавати лимонад на вулицях міста. Де взяти необхідне? “Спочатку попросимо гроші в батьків, але як продамо першу партію лимонаду, віддамо, і далі в нас будуть власні гроші на все необхідне”, – вирішили діти.

План дітей

1. Обчислюємо, скільки нам потрібно витратити грошей на все, необхідне для лимонаду.
2. Міркуємо, за скільки люди будуть купувати в нас напій.
3. Обчислюємо, скільки грошей ми отримаємо після продажу лимонаду.
4. Аналізуємо результат.

Спочатку діти вирішили все купувати в магазині, бо так швидше.

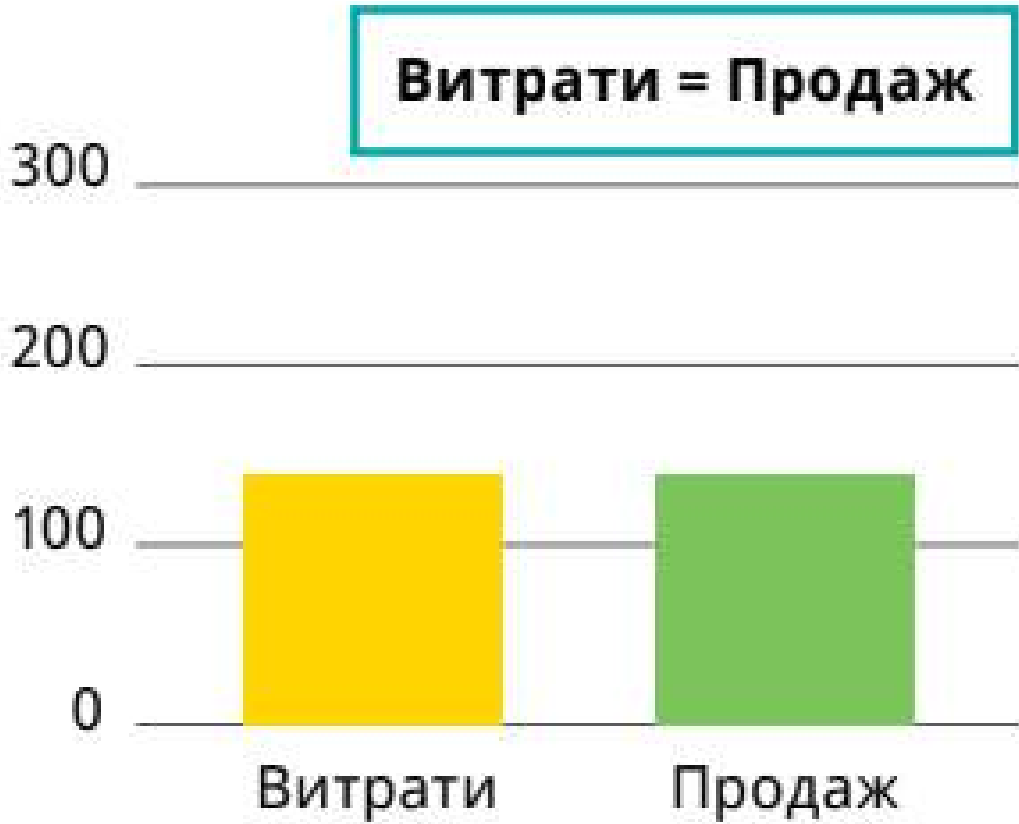
	Назва	Кількість	Ціна (грн)	Загальна вартість (грн)
Витрати	Вода, бутель 6 л	1	45,00	45,00
	Лимон, кг	1,5	80,00	120,00
	Мед, л	1,5	150,00	225,00
	М'ята, пучок 250 г	2	20,00	40,00
	Всього витрат			430,00
Дохід	Вартість склянки лимонаду	36	11,94	430,00
	Гроші від продажу	36	8,00	288,00
Прибуток				-142,00

Із закуплених продуктів вийде 9 л напою, тобто 36 склянок. Загальну вартість продуктів діти поділили на кількість склянок і отримали вартість склянки лимонаду. Після того розрахували, який дохід можна отримати від продажу, якщо продавати лимонад по 8 грн за склянку.

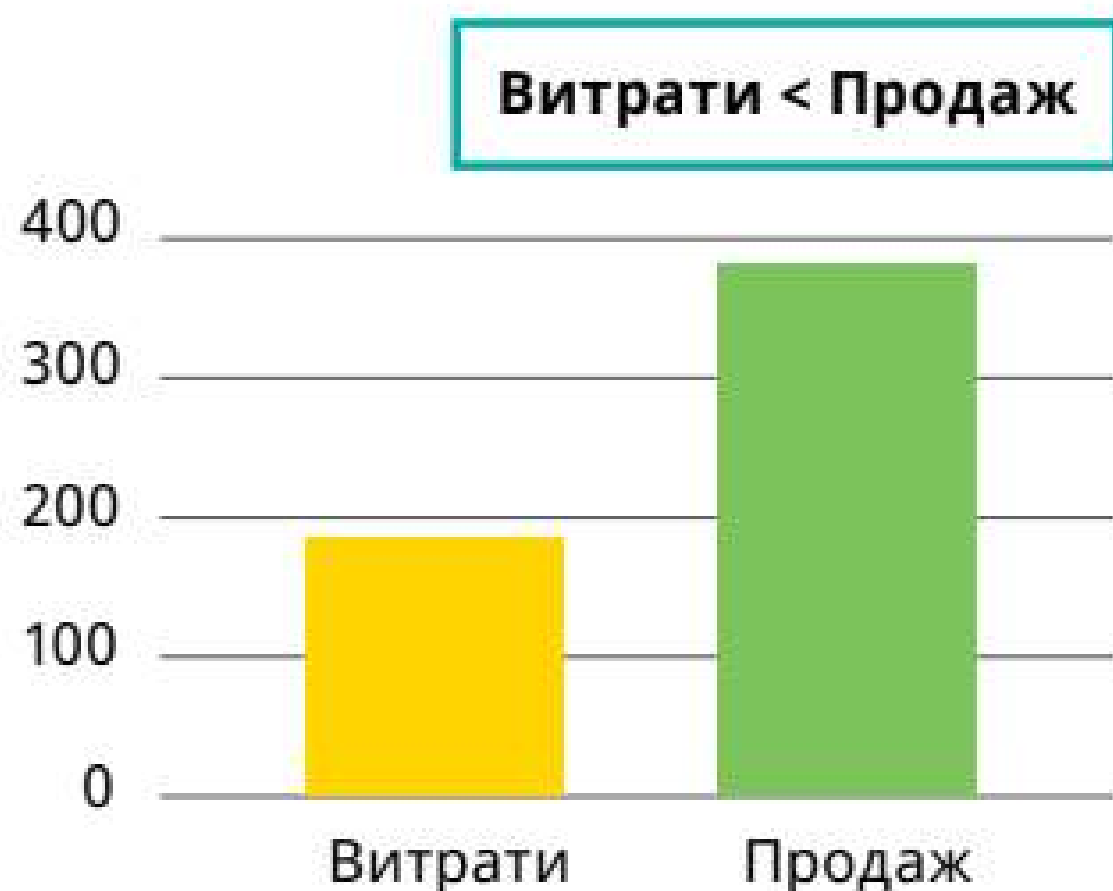
Діти зрозуміли, що витрати занадто високі. “М’яту я назбираю на нашій дачі”, – запропонувала Марійка. “Домовлюся з дідусем, і він продасть нам мед із пасіки дешевше”, – додав Андрій.

	Назва	Кількість	Ціна (грн)	Загальна вартість (грн)
Витрати	Вода, бутель 6 л	1	45,00	45,00
	Лимон, кг	1,5	80,00	120,00
	Мед, л	1,5	82,00	123,00
	М’ята, пучок 250 г	2	0	0
	Всього витрат			288,00
Дохід	Вартість склянки лимонаду	36	8,00	288,00
	Гроші від продажу	36	8,00	288,00
Прибуток				0

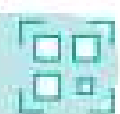

Діти із задоволенням помітили, що витрати стали такими самими, як і доходи, але немає прибутку. “Дідусь нам мед подарує! Це буде його внесок у добру справу”, – радісно повідомив Андрій. “Мої батьки запропонували возити нам воду з криниці”, – додала Катруся.

	Назва	Кількість	Ціна (грн)	Загальна вартість (грн)
Витрати	Вода, бутель 6 л	1	0	0
	Лимон, кг	1,5	80,00	120,00
	Мед, л	1,5	0	0
	М’ята, пучок 250 г	2	0	0
	Всього витрат			120,00
Дохід	Вартість склянки лимонаду	36	3,33	120,00
	Гроші від продажу	36	8,00	288,00
Прибуток				168,00

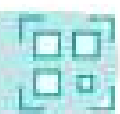

Тепер усе в нас вийде. За роботу!

1. Поділіться на 4 групи. Перейдіть на сайт та попрацюйте з таблицею дітей.

- ☀ Чи можете вдосконалити їхній план дій? Як саме?
- ☀ Обчисліть, скільки діти можуть заробляти за день? Тиждень? Місяць? За літо? Чи вистачить на дрон?
- ☀ Яких знань не вистачало дітям, щоб одразу скласти ефективний план дій?

2. З однокласниками та однокласницями змодельуйте ситуацію: скоро осінній ярмарок і ви хочете заробити. Візьміть на сайті таблицю для швидкої роботи й продумайте власний план.

- ☀ Що робитимете, щоб отримати більший прибуток?
- ☀ Що потрібно підприємцю, щоб реалізувати свою ідею?
- ☀ Поміркуй, як діє підприємець. Роздивися схему та розкажи, що йому потрібно робити для реалізації ідеї, щоб діяти ефективно.

Алгоритм підприємницької діяльності

- ☀ Коли підприємцю необхідні гроші? Навіщо?
- ☀ Як гадаєш, на що підприємець витрачає зароблене? Що допомагає йому вдосконалювати реалізацію ідеї?

Фінансова грамотність як необхідність

Напевно, ти вже помітив/помітила, що підприємцям потрібно багато взаємодіяти з грошима. Зокрема купувати все необхідне для виробництва, платити заробітну плату, враховувати транспортні витрати, рекламу, оренду приміщення, оплату електрики, водопостачання, вкладати гроші в розвиток виробництва тощо.

3. Як ти гадаєш, чи потрібно підприємцям бути обізнаними в бухгалтерії та в грамотному використанні фінансів?

☀ Підлітки одного класу також замислилися на цим питанням. Занурмося в їхню розмову.

Поліна:

Думаю, що підприємці мають творити та фантазувати. У фінансах буде розбиратися бухгалтер/бухгалтерка.

Максим:

Бухгалтери не знають процесу виробництва, тому можуть помилитися.

Дарина:

Напевно, краще підприємцям і самим розумітися на бухгалтерії та використанні фінансів. У нашому селі є фермер, який має три спеціальності: агроном, юрист, бухгалтер-економіст. Я на його полі збирала полуницю — дуже задоволена: наїлася досхочу, заробила грошей та ще й за акуратну роботу отримала від нього подарунок.

☀ Обговоріть це питання в класі. Які аргументи наведете ви? Не забувайте про правила ведення дискусій.

Правила ведення дискусії

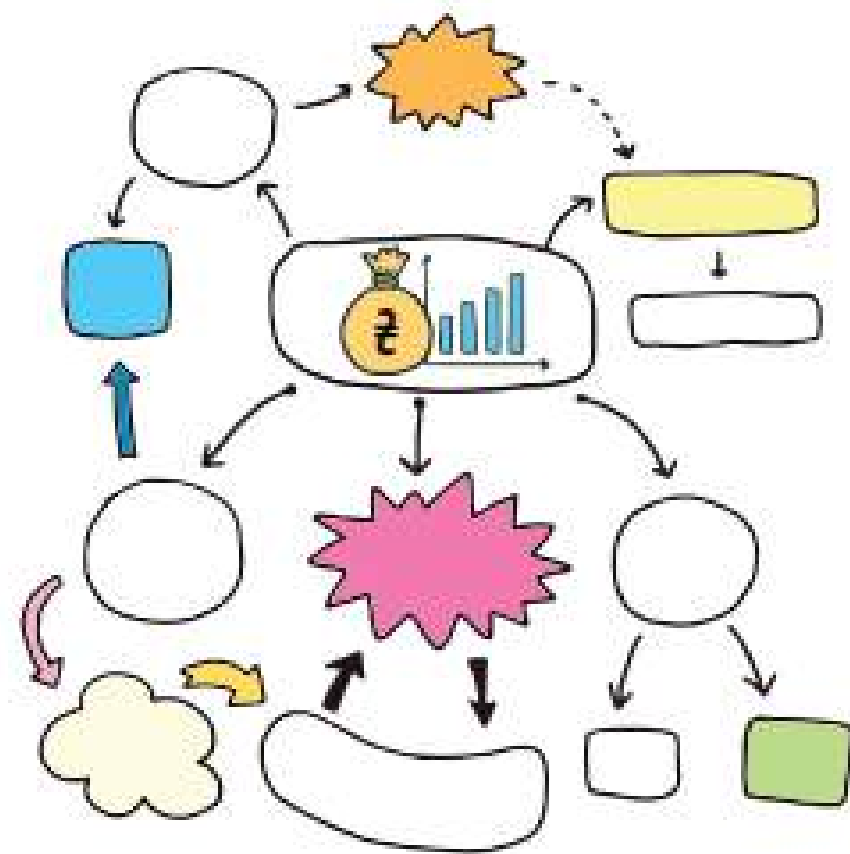
1. Слухай інших і не перебивай.
2. Поважай співрозмовників, не критикуй їх.
3. Говори коротко й по суті.
4. Дотримуй культури мовлення й поведінки.
5. Аргументуй свою думку, а не висловлюй емоції.

4. Попрацюйте з однокласниками та однокласницями: пригадайте ситуації повсякденного життя, коли чуємо та вживаємо слова “гроші” та “фінанси”.

- ☀ Створіть інтелект-карту “Ми у світі фінансів”.
- ☀ Що ви вже знаєте про гроші?
- ☀ На окремому аркуші запишіть, про що ви хочете дізнатися.

Кожна людина щодня розраховується за товари та послуги, отримує зарплату, планує доходи й витрати, бере кредити та позичає, заощаджує кошти тощо. У народі кажуть: копійка лік любить. Але як вкладати гроші ефективно? Як орудувати грошима так, щоб їх на все вистачало? Як жити відповідно до доходів? На ці та інші питання допомагає відповідати курс про фінансову грамотність.

Фінансова грамотність — це набір знань і вмінь, що дають змогу людині приймати обґрунтовані рішення раціонально й ефективно використовувати власні фінанси. Це вміння оптимально діяти, щоб примножувати та нагромаджувати фінансові ресурси.

Отже, якщо ти думав/думала, що фінансова грамотність необхідна лише підприємцям, ти глибоко помилявся/помилялася — вона потрібна вже під час першої нашої взаємодії з економічним середовищем. Знання принципів фінансової грамотності важливе для всіх, хто хоче правильно розпоряджатися грошима та піклується про власне майбутнє.

5. Переглянь відео та дізнайся про основні питання фінансової грамотності, які ми розглянемо в цьому курсі.

1. Підприємливість — здібність людини, а підприємництво — це вид діяльності.
2. Підприємці прагнуть якісно реалізувати свою ідею з найбільшим прибутком.
3. Фінансова грамотність важлива для кожної людини, бо допомагає ефективно та ощадливо розпоряджатися власними грошима.

РОЗДІЛ 1 · ПРИКЛАДНІ ФІНАНСИ

svitdovkola.org/pfg8/2

§ 2. Гроші в житті людини — вчора та сьогодні

Є люди, у яких є гроші, і є багаті люди.

*Габріель Бонер (Коко) Шанель,
відома французька кутюр'є, підприємця*

- ☀ Чи поділяєш думку відомої кутюр'є? Поясни чому. Які люди насправді багаті? У чому їхнє багатство?
- ☀ Яка роль грошей у нашому житті?

Історія виникнення грошей

Зараз ми не уявляємо життя без грошей, нам здається, що вони були завжди (як може бути інакше?). Але насправді люди довго жили без грошей і не мали інших предметів, що виконували б такі функції. Перенесімося в давні часи і уявімо, як жили раніше.

Коли давні люди розселилися на великі території, то відповідно до природних умов знаходили справи до душі: землеробство,

тваринництво тощо. Унаслідок цього виникала спеціалізація окремих поселень. Поступово деякі люди починали створювати якісно нові речі: посуд, прикраси, меблі тощо — так виникали ремесла. У кожного добре виходило щось своє, і він міг поділитися ним з іншими.

Коли люди відвідували один одного, то бачили потрібні їм речі й хотіли мати таке й собі. Тому вони почали обмінюватися продуктами своєї праці і прагнули зробити такий обмін справедливим, адже різні речі мали різну цінність.

У давньому суспільстві була економіка дарування. Цінні речі регулярно передавали без конкретних домовленостей про негайну або майбутню нагороду (тобто без вимоги “товар за товар”). Так почав відбуватися рух товарів.

1. Об'єднайтеся в 4 групи. Перенесіться подумки на тисячоліття назад у кам'яну добу, пориньте в життя тих людей. Змодельуйте відносини в суспільстві, де панувала економіка дарування. Наприклад, що могли дарувати один одному два господарі, один з яких займався рослинництвом, інший — тваринництвом.

- ☀ Уявіть, що економіка дарування не припинила існувати, а дійшла до наших часів. Як ми почуватимемося в такому суспільстві?
- ☀ Які переваги й недоліки економіки дарування?

Суспільство розвивалося, і тому стали потрібні й інші способи обміну цінностями (товари, послуги). У такій економіці обмін відбувався за допомогою визначення цінності одержуваного конкретними людьми, як кажуть, “на око”. Звісно, люди всіляко намагалися зробити такий обмін рівноцінним.

Цікаво, що певні елементи економіки дарування збереглися до теперішнього часу. Це спільноти програмістів, які створюють вільне програмне забезпечення, вільні енциклопедії, обмін результатами наукових досліджень тощо.

2. Об'єднайтеся в групи. Уявіть, що селяни з віддалених селищ хочуть обміняти корову на курку.
- ☀ Чи справедливий такий обмін?
 - ☀ Запропонуйте варіанти справедливого обміну.

Отже, з розвитком суспільства розвивався й прямий безгрошовий обмін товарами або послугами, тобто **бартер**.

Усе частіше поставала потреба обміну нерівноцінних товарів, і для його проведення виникла необхідність мати мірило цінності товару. У ролі такого мірила стали використовувати тваринницьку й рослинну продукцію, хутро звірів, металеві сокири, мушлі тощо. Це домонетні форми грошей (примітивні товаро-гроші), які залежали від особливостей місцевості, де мешкали люди.

Найдавніша форма японської валюти до VIII ст. н.е. — наконечники стріл, рисові зерна та золотий порошок

Сокироподібні гривни (Костковіце, Польща, IX-X ст. н.е.)

3. Уявіть такий обмін товарами. Які його переваги й недоліки?

Звісно, такі товаро-гроші займали багато місця, їх було незручно зберігати та рахувати. Крім того, розрахунки були приблизними, адже цінність товаро-грошей залежала від багатьох чинників і їх кількість виміряти було складно. Усе ще більше ускладнювалося, якщо в такий спосіб обмінювалися жителі різних територій.

З часом розвиток економіки спонукав людей домовлятися про використання грошей як мірила цінності товару.

Отже, гроші для розрахунків за товари виникли тоді, коли люди почали мислити приблизно так: “Я винен/винна тобі певну кількість чогонебудь за ...”.

Еволюція грошей

Поступово саме гроші стали необхідними для будь-яких операцій купівлі-продажу в суспільстві. Вони почали забезпечувати рух товарів та інших цінностей у суспільстві, тобто стали засобом обігу.

Гроші — це винахід, але не однієї людини чи кількох. Грошові відносини виникли в результаті постійного вдосконалення товарного обміну як його найвища форма.

Людство випробувало багато різних варіантів грошей, доки не вигадало металеві гроші — монети з дорогоцінних металів: срібла, золота, міді тощо. На відміну від сучасних монет давні монети мали цінність самі собою.

В Україні перші гроші з'явилися в епоху найбільшої могутності Київської держави, коли князі розпочали власне монетне карбування. Володимир Святославич Великий випускав златники та срібляники із зображенням княжого герба тризуба.

Монета — металевий грошовий знак встановленої ваги й форми, який має визначену цінність і використовується як засіб платежу.

Златник
Володимира
Великого

Цікаво! Зручно збирати великі суми у зв'язки дозволяв отвір посередині одних із найперших монет, що їх випускали в Китаї в XI ст. до н. е.

Монети імператора Ши Хуанді (246–210 рр. до н. е.)

4. Разом поміркуйте про переваги й недоліки монет. Чому сьогодні монети стали іншими? Які гроші ми використовуємо сьогодні?

З появою виробництва паперу в Китаї з'явилися паперові гроші (початок IX ст.). Проводити розрахунки стало набагато зручніше.

Час минає, змінюються умови життя та потреби людей, з'являються нові технології. Тому й гроші та використання їх весь час удосконалюються.

Банкнота — грошовий знак, виготовлений із паперу або пластику, зазвичай прямокутної форми. Інша назва — купюра.

5. Дізнайся більше про те, як змінювалися гроші, здійснивши віртуальну екскурсію до Музею грошей Національного банку України. Подорожуючи музеєм, склади схему "Як змінювалися гроші: від давнини до сьогодення".

Гроші в сучасному суспільстві

Ти помічаєш, що в суспільстві весь час відбувається рух грошей як результат продажу товарів? Виробники товарів (підприємці, люди, які працюють з ними, тощо) вкладають у виробництво гроші, які повертаються їм, коли споживачі купують товари. На отримані кошти виробники можуть створювати нове й розширювати виробництво, і так увесь час.

6. Роздивися схему. Опиши ситуації із свого життя та життя своєї родини, коли ви були споживачами. А в яких ситуаціях твої рідні стають виробниками? Чи доводилося тобі бути виробником?

Рух грошей і товарів у суспільстві

- ☀ Уявіть, що роками відпрацьований механізм грошового обігу дав збій. Наприклад, у споживачів недостатньо грошей, щоб купувати товари. Що станеться в суспільстві? У парах обговоріть і змодельуйте декілька ситуацій.

Функції грошей

- **Міра цінності.** Чисельне вираження цінності товарів та послуг визначають у грошовій формі й називають **вартістю**.
- **Засіб обігу.** Гроші є посередником під час обігу товарів. Завдяки грошам усувається необхідність бартеру: товари та послуги обмінюють на гроші, а гроші — на товари чи послуги.
- **Засіб нагромадження.** Гроші можна накопичувати, збільшуючи ста-ток, відкладати для витрат у майбутньому.

Гроші — це платіжний засіб, міра цінності товарів. Гроші можна легко обмінювати на товари.

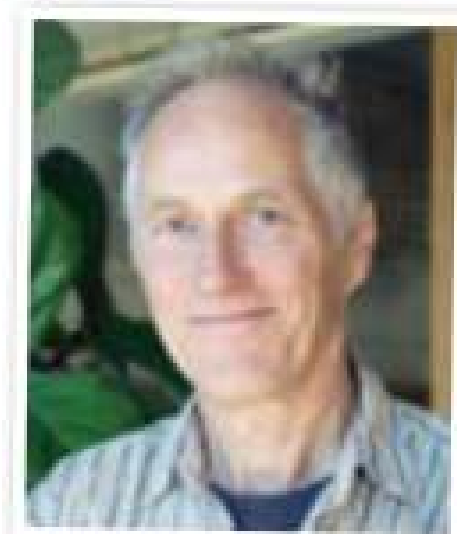
- 100

§3. Як ми розпоряджаємося грошима

Гроші — як бензин під час подорожі. Нікому не хотілося б залишитися без палива, але подорож — це не тур заправками.

*Тім О'Райлі, засновник
видавничої компанії "O'Reilly Media"*

- ☀ Як ставиться до грошей автор висловлювання?
- ☀ Як гадаєш, чи варто ставитися до грошей як до найвищої цінності? Чому?

Розмірковуємо та витрачаємо

Різні люди по-різному розпоряджаються грошима: одні терпляче збирають на великі покупки, інші позичають, щоб придбати бажану річ одразу; одні планують витрати, інші приймають рішення спонтанно

тощо. Взагалі від того, як людина планує свій бюджет, як заробляє, витрачає та нагромаджує гроші, залежить її теперішнє життя, впевненість у майбутньому, а також життя рідних людей.

На ставлення людини до грошей може впливати багато різних факторів: сім'я та родинні традиції, особливості характеру, вік, життєвий досвід, освіта, реклама, медіа тощо. Розберімося на прикладах, змодельовавши ситуації.

- 1. Об'єднавшись у групи, ознайомтеся із ситуацією.

Роман, Богдан і Марічка вирішили навчитися створювати гарні світлини й знайшли курс "Мистецтво фотографування". Навчання триває 4 місяці. Можна сплачувати 569 грн за кожен місяць окремо або 1800 грн одразу за весь курс.

- ☀ Прочитайте, як розмірковували підлітки. Що ви можете сказати про їхнє ставлення до грошей?

• Роман

Тижневий дохід

Отримую від батьків — 300 грн.
Вигулюю собаку сусідів — 250 грн.
Всього — 550 грн/тиждень.

Тому можу **відкладати** 235 грн/тиждень.

Мої **заощадження** 1 000 грн.

Якщо **позичу** в батьків ще 800 грн, то легко віддам за 4 тижні. Отже, можу **заплатити одразу** за весь курс і зекономити!

Тижневі витрати

Смаколики — 30 грн/день.
Сік — 15 грн/день.
Всього — 315 грн/тиждень.

• Богдан

Щотижня **отримую** від батьків — 300 грн.

У мене ще є **заощадження**, гадаю, що зможу сплачувати за навчання. **Платитиму щомісяця**, і все буде добре.

• Марічка

Щотижня **отримую** від батьків — 300 грн.

Мої **заощадження** — 2 000 грн.

У мене точно є чим заплатити одразу за весь курс, але не хочу витратити майже всі свої заощадження. Краще відкладатиму з кишенькових по 150 грн щотижня, щоб вистачило на **щомісячну оплату**.

- ☀ А як би ви діяли в такій ситуації? Чому?
- ☀ Кому з підлітків ви хотіли б дати пораду? Яку саме?
- ☀ Як гадаєте, як кожний із них використає здобуті на курсі вміння?
- ☀ Чи варто позичати гроші? Коли саме? Чому?

А тепер розберімося. Роман — приймав рішення відповідально й розважливо, все уважно обдумав і порахував. Богдан — поставився легко, навіть не перевібив, які заощадження має, чи вистачить їх на навчання, чи є можливість зекономити, не обдумав свої дії навіть на крок наперед. Марічка — має досить великі заощадження, розуміє, що грошей їй вистачить на навчання, але діє надто обережно. Отже, діти неоднаково приймають рішення щодо використання власних грошей: у них різна фінансова поведінка.

Фінансова поведінка людини — це притаманний їй стиль оперування грошима: витрачання, заощадження, позичання тощо.

2. З однокласником / однокласницею прочитайте прислів'я та сформулюйте правила, які допоможуть ефективно розпоряджатися грошима.

- Копійка гривню береже.
- Гроші приходять кроком, а тікають галопом.
- Гроші рахувати, треба розум мати.
- Без грошей, як без рук.
- Скупий двічі платить, а ледачий двічі робить.
- Гроші лік люблять.

☀ Не певні, що вийшов вичерпний перелік? Спробуйте знайти більше інформації та додати поради. До яких порад варто прислухатися передусім? Чому?

Як варто приймати фінансові рішення

Звісно, дуже складно говорити про правильну й неправильну фінансову поведінку, адже на наші рішення щодо розпорядження грошима впливає багато чинників. Різні життєві випадки, ситуація в родині, події в країні, у світі тощо можуть позначатися на наших діях із грошима. Однак можна дати поради, на що саме слід звертати увагу, приймаючи рішення, як ефективніше поводитися з власними грошима.

1. Витрачаючи гроші, пам'ятай про обачність і відповідальність: розумій цінність грошей, помірковано розпоряджайся ними, але не будь скупим/скупюю.
2. Приймай обґрунтовані фінансові рішення, розуміючи різницю між потребами й бажаннями, між обов'язковим і бажаним.
3. Не надавай грошам завищеної цінності, тобто не став гроші, їх нагромадження над усе.
4. Не заздри тим, хто має, на твою думку, багато грошей, а краще пошукай шляхи, як ти можеш втілити свої бажання.
5. Витрачай гроші помірковано: іноді краще купити дорожче, але якісніше. Відрізняй якісне від модного й розрекламованого.
6. Контролюй свої витрати. Завжди май гроші на непередбачені витрати.
7. Перед великими покупками збирай інформацію, розглядай різні варіанти, розпитуй знайомих, порівнюй отримані відомості, критично стався до реклами.
8. Позичаючи гроші, точно домовляйся про те, як і коли ти маєш повернути суму. Уважно порахуй, де будеш брати гроші, щоб вчасно їх віддати і не докладати для цього надзусиль.
9. Заощаджуй — піклуйся про своє майбутнє.

3. Прочитай ситуацію.

Батьки подарували Христині гроші на новий велосипед її мрії. Вона ще не тримала в руках такої суми — 7 000 грн. Подружка, почувши суперновину, на сайті, де продають уживані речі, знайшла такий самий велосипед за 2 000 грн. “Навіщо витратити гроші на новий? Можна купити вживаний велосипед і мати ще гроші на інші потреби”, — порадила вона.

☀ Що порадиш ти? Напиши три аргументи на користь своєї думки.

Христина уважно роздивилася вживаний велосипед: сидіння потріскалося, погано працюють гальма, ліхтарик світить тьмяно, на ланцюгу іржа.

☀ Чи порадиш ти дівчині купувати його? Чому?

☀ У групах змодельуйте, як би ви вибирали велосипед. На що передусім звернули б увагу? Чому саме на це?

☀ Разом поміркуйте, чи варто купувати вживані речі. Чому?

Твоє рішення — дзеркало твого характеру

Люди вже давно помітили, що серед факторів, які впливають на фінансову поведінку людини, велике значення мають риси її характеру.

- Здатність до самоконтролю допомагає “тримати себе в руках” та уникати спонтанних, необдуманих рішень. А от схильність до ризику може провокувати нас на гарячкові дії, пробувати різні неперевірені й сумнівні шляхи підвищення доходів.
- Емоційна стабільність допомагає не розгублюватися під час стресу й уникати необдуманих фінансових кроків. Імпульсивність людини може проявлятися в спонтанних витратах.
- Здатність до критичного мислення допомагає оцінити ступінь ризику, передбачити наслідки.
- Оптимістичні люди можуть дещо легковажно ставитися до витрачання грошей, недооцінювати ступінь ризиків.
- Низька самооцінка та невпевненість у собі можуть провокувати невинне самообмеження, а інколи, навпаки, марнотратство.
- Люди, відкриті до нового, сміливо пробують інноваційні технології.
- Відповідальність проявляється в розумінні різниці між бажаннями і потребами. Це допомагає планувати доходи і витрати, прораховувати наслідки заздалегідь.

Пояснити особливості прийняття фінансових рішень покликаний окремий напрям науки — **поведінкові фінанси**. У ньому поєднуються знання з психології, економіки й фінансової теорії.

4. Об'єднайтеся в групи й попрацюйте над завданням.

Клас зібрався на екскурсію. Усі діти отримали від батьків кишенькові гроші на обід і перекус, а також придбання сувенірів.

- ☀ Змодельуйте, як витратять гроші підлітки з різною фінансовою поведінкою: обережною, недалекоглядною, схильною для ризику.
- ☀ Клас затримався в дорозі, і одній дитині не вистачило грошей на додатковий перекус. Зробіть припущення, яка фінансова поведінка могла стати причиною цього.

1. Ставлення людини до грошей важливе, адже це впливає на її теперішнє й майбутнє.
2. Різні люди мають різні стилі розпорядження грошима — власну фінансову поведінку.
3. На фінансову поведінку впливають різні чинники, серед них — характер людини.

svitdovkola.org/pfg8/4

§4. Фінансова поведінка та ризику

Найбільший ризик — це не ризикувати. У світі, який швидко змінюється, єдина стратегія, яка гарантовано провалиться, — це відмова від ризику.

Марк Цукерберг, засновник компанії "Meta", розробник соціальної мережі "Facebook"

- ☀ Як ставиться до ризику цей підприємець? Чому?
- ☀ Дізнайся більше про Марка Цукерберга. Коли він ризикував? Які результати отримав?

Що таке ризик

У повсякденному житті ми чуємо слово "ризик": ризиковані дії, не ризикуй надмірно, уникай ризику тощо.

1. Пригадай, які ситуації найчастіше називають ризикованими. Коли виникає ризик? Чи завжди можемо його уникнути? Чому?

Ризик — характеристика ситуації з невизначеним результатом, яка може мати небажані наслідки. Ризикованою ми називаємо ситуацію з високою ймовірністю втратити щось цінне за несприятливого збігу обставин.

У житті нерідко трапляються неочікувані події, як-от хвороба, відключення електроенергії, інтернету, різка зміна погоди, інші форс-мажори. Такі зовнішні чинники впливають на здійснення наших планів, тому маємо передбачати можливі ризики й бути до них готовими.

Форс-мажор — це непередбачувані невідворотні обставини, що не залежать від волі людини. Ці надзвичайні обставини роблять неможливою реалізацію запланованого.

2. Ознайомся із ситуацією.

Знайомий підприємець запропонував підліткам роботу консультантами в інтернет-магазині розвивальних комп'ютерних ігор для дітей: сумісний із навчанням у школі графік, певний відсоток від ціни кожного проданого товару, оплату щотижня, винагородження за гарну роботу. Але й поставив умови: штраф за невчасний вихід на роботу та за незадоволених клієнтів. Данило та Мілана одразу погодилися.

Данило: Абсолютно певен, що в мене все вийде: чудово знаюся на таких іграх, сам граю на смартфоні, коли хороший інтернет.

Мілана: Я можу взятися за таку роботу: є гарний смартфон, Wi-Fi працює, навіть коли світло відключають. Повербанк поки попрошу в старшого брата, потім із зарплати придбаю й собі. У молодшої сестри та її однокласників розпитаю, які ігри їм особливо подобаються, уроки встигатиму робити.

- ☀ Проаналізуй міркування дітей. Про що свідчать їхні думки?
- ☀ Чи взявся / взялася б ти за таку роботу? Які ризики для себе ти бачиш?
- ☀ У парі змодельюйте ситуацію, де підлітки з різними характерами та вподобаннями зважують усі "за" й "проти" такої роботи. Як ви говоритимете з роботодавцем? Які аргументи використаєте, щоб переконати його в тому, що можете працювати на цій посаді?
- ☀ У чому ризик підприємця в такій ситуації? А чому він іде на ризик?

Підприємництво і ризик — поряд

Підприємці намагаються зробити свою продукцію якомога кращою, щоб вона принесла найбільше користі для споживачів. Для цього вони мають іти хоча б на крок попереду, втілювати інноваційні ідеї, робити те, чого ніхто ще не робив. Або робити вже звичне нам інакше, запроваджувати нові, креативні способи господарювання. Тож вони не можуть не ризикувати.

Фермери, що займаються рослинництвом, насправді щороку вимушені ризикувати: така особливість їхньої професії. Вони мають вкладати гроші з осені до початку літа: купувати насіння, паліть, сіяти, доглядати за рослинами, збирати врожай та довозити його до магазинів (або продати посередникам).

Ми розраховуємо повернути вкладені кошти й отримати прибуток не раніше, ніж через пів року.

За цей час може відбутися багато небажаних подій. Зокрема несприятливі для посіяних культур погодні умови, змінення попиту на товар, коливання цін у країні, події в суспільстві, надходження на ринок конкурентних товарів з-за кордону тощо.

Отже, фермер ризикує або не отримати врожай зовсім, або продати його невигідно, тобто залишитися без грошей на наступну посівну.

Фінансовий ризик — ризик, пов'язаний з імовірністю втрати фінансових ресурсів — грошей, майна тощо. Підприємці ризикують фінансовими ресурсами, щоб реалізувати свою ідею та отримати прибуток.

3. Вигадайте креативні способи, які допоможуть фермерам звести ризики до мінімуму.

4. Разом попрацюйте над завданням.

Зазвичай інтернет-магазини дають вибір покупцям — оплатити товар одразу чи після отримання покупки. Законодавство гарантує, що покупець може повернути покупку й отримати сплачені гроші протягом 14 днів, якщо покупця вона не влаштує.

- ☀ Які в інтернет-магазинів виникають ризики? Чи можуть вони не ризикувати? Чому? А чи є ризики для покупців?
- ☀ Як мають працювати інтернет-магазини, щоб зменшити свої ризики?

Де відвага, там і щастя

Ми вже дізнавалися, які риси характеру потрібні для досягнення фінансового успіху. Серед них — сміливість ризикувати, тобто здатність йти на виправданий ризик заради поставленої мети.

Мережа “McDonald’s” стала популярною у світі завдяки Рею Кроку. Для того, щоб викупити право на торгову марку в братів Мака й Діка Макдональдсів, він застав житло і взяв кредит у банку. Рей продавав право використовувати торгову марку на всіх континентах, окрім хіба Антарктиди, і заробив 600 мільйонів доларів.

У 2006 році бізнесмени з української діаспори в США зацікавилися розробками вчених із Кібернетичного центру Національної академії наук України. Вони створили компанію “Viewdle” і вклали значні кошти в розробку алгоритму розпізнавання облич. На той час це було дуже ризиковане вкладення грошей. Але згодом проєкт став успішним, і у 2012 році *Google* викупила молоду українську компанію за кілька десятків мільйонів доларів.

За 2023 рік в Україні, що продовжувала протистояти воєнному нападу, було зареєстровано понад 300 тисяч нових фізичних осіб-підприємців. Половину людей, що вирішили розпочати власну справу під час війни, складали жінки.

5. Проаналізуй кожний описаний випадок на наявність і рівень ризику. Чи виправданий він?
6. Дізнайся більше про ці та подібні випадки. Оформи матеріали в презентацію. Обговоріть знайдену інформацію в класі.

Підприємці не можуть уникнути ризику. У якомусь розумінні ризик — це нормально для підприємництва. Але чи є можливість опанувати ризик? Певні дії допоможуть зменшити ймовірність негативних наслідків.

1. З'ясування та оцінювання ймовірності ризиків.
2. Розуміння того, задля чого ризикувати.
3. Визначення можливих наслідків ризиків.
4. Гнучке планування діяльності — альтернативні плани.
5. Вибір дій: уникнення, прийняття, перенесення, запобігання.
6. Створення резервного фонду на випадок несприятливої події.
7. Співпраця з надійними партнерами, які готові допомогати.

Як ми ризикуємо втратити гроші

А тепер пригадаймо звичайні ситуації нашого повсякдення, коли ми, інколи навіть не помічаючи цього, ризикуємо грошима.

- Позичання власних грошей без оформлення боргової розписки.
- Купівля валюти поза фінансовою установою.
- Покупка за оголошенням в інтернеті з передоплатою.

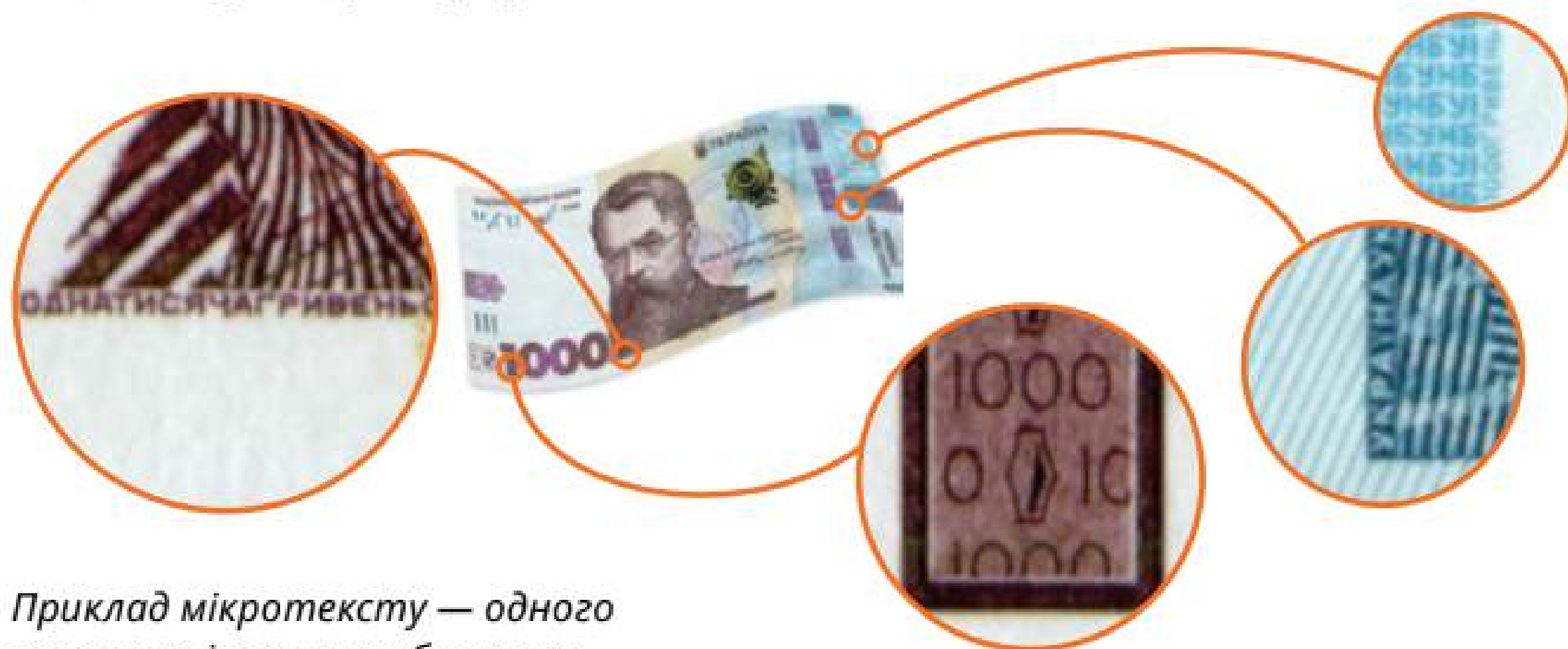

7. Обговоріть, як маємо діяти в подібних ситуаціях. Як убезпечити себе від таких ризиків? Наведіть інші приклади ризикованої фінансової поведінки.
8. Поміркуй, як краще розплачуватися за покупки — готівкою чи платіжною картою. Чому?

Пригадай, як ти купував/купувала щось на ринку. Коли розплачуєшся готівкою, особливо якщо даєш новеньку банкноту великого номіналу, продавчиня чи продавець завжди уважно вивчають її, підіймають вгору, щоб розглянути проти світла, мацають. Чи знаєш, навіщо? Продавці, а ще більше люди літнього віку, добре знають про ризик отримати фальшиву купюру. Та й покупець ризикує, що решту йому дадуть фальшивими грошима.

Відтоді, як люди винайшли гроші, завжди є ті, хто намагається їх підробити. Раніше фальшивомонетники трохи підрізали золоті монети, щоб зі стружки виплавити нові; домішували до золота інші, дешевші метали тощо. Для захисту монет від підроблення їх краї робили рифленими. Щоб перевірити, чи справжня монета, продавець випробував її “на зуб”, перевіряв розміри, вагу тощо.

Паперові гроші також потребують захисту від підроблення. Їх виготовляють зі спеціального паперу, застосовують водяні знаки, мікротексти, голограми, ультрафіолетові мітки тощо.

Приклад мікротексту — одного з елементів захисту банкнот

Нині Національний банк України випускає банкноти, що мають сучасний дизайн та надійний захист від підроблення. Наявні елементи захисту на всіх банкнотах гривні дають змогу гарантовано виявляти підроблення як при уважному візуальному й тактильному контролі, так і за допомогою спеціального обладнання.

Найбільшим захистом відзначаються банкноти з великим номіналом (вартістю) — понад 20 елементів захисту в кожній банкноті. Цей показник зіставляється із рівнем захисту банкнот провідних валют світу.

9. Проведи мінідослідження “Елементи захисту паперових грошей”. Створи інфографіку, яка розкаже про те, як перевірити справжність банкноти.

☀ Чому найбільше захищають банкноти з великим номіналом?

Основні правила користування грошима

З усього вже сказаного можна сформулювати поради щодо розпорядження грошима, що допоможуть знизити деякі ризики під час покупок.

1. Отримавши купюри, перевіряй наявність на них водяних знаків та інших елементів захисту. Пам'ятай, що ризик отримати фальшиві гроші вищий на ринках і в місцях стихійної торгівлі.

2. Одразу перераховуй отримані гроші, не відходячи від каси чи банкомату.

3. Купуючи товари, проси касовий чек, щоб перевірити загальну суму покупок.

4. Утримуйся від емоційних і спонтанних покупок, особливо в мережі “Інтернет”.

5. Здійснюючи покупку через інтернет, обов'язково перевір надійність сайту та репутацію продавця.

6. Пам'ятай: немає правил без винятків, тому спочатку думай та зважуй усі ризики й наслідки, а вже потім — дій.

10. Разом змодельуйте приклади життєвих ситуацій, які вчать витратити гроші розумно.

1. Ризик характеризує ситуації із невизначеністю результату, коли можливі негативні наслідки.

2. Фінансовий ризик пов'язаний з імовірністю втрати фінансових ресурсів.

3. Підприємці часто ризикують, певною мірою ризик — це нормально для підприємців.

4. Усі країни захищають готівкові гроші від підроблення. Українська гривня захищена на рівні провідних валют світу.

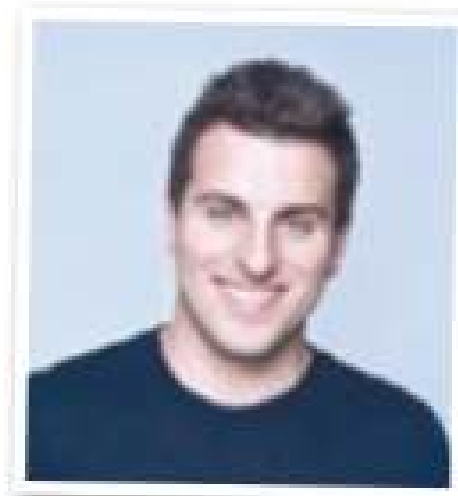

§5. Я — раціональний споживач

Створюйте те, що люблять 100 людей, а не те, що сподобається мільйону.

Браян Ческі, бізнесмен і промисловий дизайнер, співзасновник і генеральний директор Airbnb

- ☀ Про яке ставлення до покупців каже Браян Ческі?
- ☀ Чому виробникам важливо продукувати те, що потрібно людям? Чому вони прагнуть створювати цінність для інших?

Різноманіття товарів і послуг

Твоя родина споживає різні товари: одяг, продукти харчування, предмети побуту, книжки, воду, газ, електроенергію тощо. Це різні, часто не-порівнювані речі, однак усі вони є товарами.

Товар — результат праці, що виробляють не для власного споживання, а на продаж. Товари задовольняють потреби споживачів, тому мають цінність для них.

Навіщо ми купуємо товари? Передусім, щоб задовольнити певну нашу потребу, без якої складно або неможливо жити: наприклад у їжі, воді, сні, одязі, відпочинку, розвагах і розвитку. Здається, що без задоволення окремих потреб можна нормально жити, але в такому випадку ми не відчуваємося щасливими, спокійними, вільними тощо. Потреби бувають першочерговими і другорядними.

1. Склади таблицю товарів, які мають цінність для тебе. У лівому стовпчику запиши необхідні товари, які задовольняють твої першочергові потреби, а в правому — бажані, що задовольняють другорядні.

- ☀ Порівняй свою таблицю товарів із таблицями інших. Які товари є в усіх списках?
- ☀ Що ще, крім перелічених товарів, може задовольнити ваші потреби? Чи справді це все товари?

Кожний із нас споживає не лише товари: ми можемо ходити у тренажерний зал, користуватися доставленням товарів за допомогою пошти, ремонтувати техніку тощо. Це — послуги.

Послуга — це робота або дія, яку одна особа виконує для іншої на її замовлення, щоб задовольнити якусь її потребу.

Послуги бувають різними: стрижка в перукарні, консультація у лікаря, ремонт смартфона, надання доступу до інтернету тощо.

На відміну від товарів, послуги нематеріальні, тобто не є чимось, що можна потримати в руках. Проте продукт послуг може мати матеріальну форму. Наприклад, пошиття маскарадного костюма з матеріалу замовника є послугою, матеріальним продуктом якої є костюм.

2. Ознайомся з ситуацією.

Злата та Олеся купували нові смартфони. В Олесі зламався старий смартфон, а Злата планує створювати “круті” селфі та фотографії, тому вирішила купити потужний смартфон із найкращою камерою.

☀ Чи обидві покупки є необхідними? Поясни свою відповідь.

Продавець запропонував разом із товарами придбати зарядний пристрій, повербанк, чохол для смартфона. А також заплатити на вибір за клеєння захисного скла, безоплатну заміну розбитого екрана та корпусу, продовження гарантії на 24 місяці, підтримку смартфона (створення облікового запису, оновлення програмного забезпечення, перенесення даних тощо).

☀ Які товари, а які послуги запропонував на додачу продавець? Чому він так зробив? Як гадаєш, на які додаткові покупки подругам варто зголошуватися? Чому?

☀ Що із запропонованого ти порадиш придбати скейтеру Артему, онлайн-консультантці Соломії, Ігорю, який багато спілкується телефоном із друзями, та Ользі, в якої є молодший братик?

☀ Разом змодельуйте купівлю смартфона. Про що варто запитати продавця? На що звернути увагу?

Невидима вартість обраного товару

У житті нам часто доводиться вибирати, зважувати всі “за” і “проти”, порівнювати різні варіанти. Звичайно, помилок не уникнути, але на що саме звертати увагу, щоб обирати найкраще? І чи завжди найкращим для всіх буде те саме?

3. Об'єднайтеся в групи. Змодельуйте вибір одягу для прогулянки взимку. Запишіть, на що саме варто звертати увагу, підкресліть найважливіші позиції. Порівняйте записане. Чи всі зазначили однакове? Чому так вийшло?

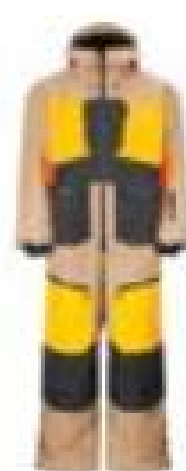

4. З однокласником чи однокласницею уявіть, що збираєтеся в Карпати кататися на гірських лижах. Який комбінезон виберете? Чому?

Гірськолижний комбінезон
Звичайна тканина

Акційна ціна
4500 грн

Гірськолижний комбінезон
із захистом на колінах

Вологостійка тканина
5700 грн

Комбінезон гірськолижний +
для сноуборду

Тканина з підвищеною
вологостійкістю
6500 грн

Гірськолижний комбінезон
Вологостійка тканина

3000 грн

Вибрали? Правда, складно? Це завжди так.

Зверніть увагу: що б ми не вибрали, щось втрачаємо. Акційна ціна хороша, але комбінезон промокає, тому треба купувати речі, щоб перевдягатися. Можна зекономити й купити комбінезон за 3000 грн, але до нього потрібно буде ще купувати куртку. А можливо, куртка вже є, тож потрібно купити саме таку річ.

5. Ознайомся із ситуацією.

Яросвіт давно планував купити ролики і відклав на них 3000 грн. Але родина друга зібралася на екскурсію в Кам'янець-Подільський і запросила Яросвіта. Хлопець зацікавився поїздкою, та й на неї якраз вистачить грошей, відкладених на ролики. Що вибрати?

Яросвіт знає, що значну частину своїх кишенькових грошей втрачає на кіно та тренування із самозахисту. Може, від чогось відмовитися? Але від чого саме?

☀ Що порадиш Яросвіту?

☀ Дізнайся, що порадили однокласники та однокласниці. Обговоріть переваги й недоліки кожного варіанта.

У житті ми часто маємо робити вибір, адже одночасно не можемо бути в двох різних місцях або займатися кількома справами (бути водночас на екскурсії та встигати на тренування, виконувати домашні завдання й робити вишукані художні світлини тощо). Ми маємо навчитися вибирати: що для нас головне зараз, а що можна зробити потім. Так само ми чинимо і купуючи товари.

У кожному нашому виборі є невидимий бік — те, що ми можемо втратити, від чого змушені відмовитися в результаті вибору. Тому, перш ніж щось купити, варто добре поміркувати, які властивості товару важливі для нас. Чому нам потрібні саме вони, що для нас необхідне, а що бажане. Далі розглядаємо різні варіанти, можемо радитися із знайомими, що вже придбали схожу річ, і робимо вибір.

6. З однокласником чи однокласницею виберіть якийсь товар. Складіть поради для споживачів під час вибору та купівлі цього товару. Що варто дізнаватися в продавців про цей товар?

☀ Обговоріть складені поради. Що варто продумати перед тим, як купувати товар? Створіть алгоритм вибору товару.

Охорона прав споживачів

Купуючи товар, ти отримуєш **товарний** або **касовий чек**, що підтверджує факт оплати товару. Ніколи не нехтуй такою нагодою, адже саме це в разі потреби допоможе тобі захистити свої права.

Захист прав споживачів — гарантований законом контроль з боку держави за якістю й безпечністю продукції та всіх видів послуг. Права покупців захищає Закон України “Про захист прав споживачів”.

Споживачі мають право на належну якість товару та обслуговування, безпечність товару, достовірну інформацію про товар та його виробника (продавця), відшкодування товару неналежної якості тощо.

Гарантійний термін — це час, протягом якого виробники (продавці) у разі потреби мають здійснювати безоплатний ремонт або заміну товару, що його придбав споживач.

Купуючи товар, обов’язково уважно переглянь його, перевір комплектацію. Користуючись річчю, дотримуй інструкцій від виробника.

7. Знайди інформацію про захист прав споживачів і склади пам’ятку “Як покупцям захистити свої права”. Оформи її у вигляді інфографіки.

1. Товари задовольняють наші потреби, тому цінні для нас.
2. Вибираючи товар, маємо розглядати та порівнювати різні варіанти, особливо коли купуємо дорогу річ.
3. Права споживачів гарантує держава Законом України “Про захист прав споживачів”.

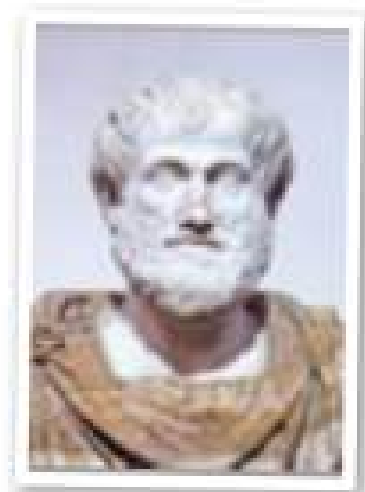

§ 6. Держава допомагає мені, я забезпечую державу

Кожна людина має не тільки права, але й обов'язки перед іншими людьми, суспільством і державою.

*Аристотель, давногрецький
філософ і науковець*

- ✧ Які твої права законодавчо гарантовані в Україні? Чи бувають права без відповідальності? А без обов'язку?
- ✧ У чому наш обов'язок перед іншими? А перед державою?

Наші потреби й блага

Ми маємо багато потреб, проте не всі потреби можемо задовольнити, придбавши якийсь товар.

1. Пригадай: ти вже складав/складала таблицю необхідних і бажаних товарів. Поміркуй, які свої потреби ти не можеш задовольнити товарами. Визнач, що з перерахованого належить до товарів, а що ні.

Блага — все, що може задовольнити щоденні потреби людей. Часто благо створюється не для продажу, тобто може не бути товаром чи послугою.

2. Переглянь список своїх потреб ще раз.
 - ✧ Які з них ми задовольняємо безоплатно? За які платимо?
 - ✧ Які наші потреби забезпечує держава?
 - ✧ Переглянь хмару слів та доповни свій перелік.

Наші потреби й держава

Наші потреби може задовольнити природа, ми самі або суспільство. Значну частину наших потреб задовольняють виробники товарів і послуг. Але чимало й таких, які задовольняє держава. Українці навчаються в державних закладах освіти, користуються медичними послугами, мають право на соціальні пільги та виплати (наприклад, пенсію). Нас охороняє поліція, захищає ЗСУ, рятує ДСНС. Ми користуємося дорогами, гуляємо в парках тощо, тобто користуємося суспільними благами.

Суспільні блага — товари та послуги, якими одночасно може користуватися багато людей без зменшення їхньої корисності та доступності для інших.

Суспільні блага необхідні для життя суспільства в цілому. Тому їх забезпечує держава, оскільки звичайним виробникам це або невигідно, або просто не під силу.

3. Скористайся алгоритмом, послідовно застосувавши критерії до кожного блага з переліку, і визнач, які з них є суспільними.

- Фонтан у міському парку
- Пляшка води
- WI-FI у громадському транспорті
- Освітлення вулиці
- Музей
- Пляж
- Охорона власності
- Повітря
- Парк розваг
- Озеро
- Захист прав споживачів

Це благо – суспільне?

Неможливо виключити тих, хто не заплатив?

Не зменшується від користування багатьма людьми?

Суспільне благо

☀ З однокласниками та однокласницями перевірте, чи в усіх вийшов однаковий результат. Аргументуйте свою відповідь.

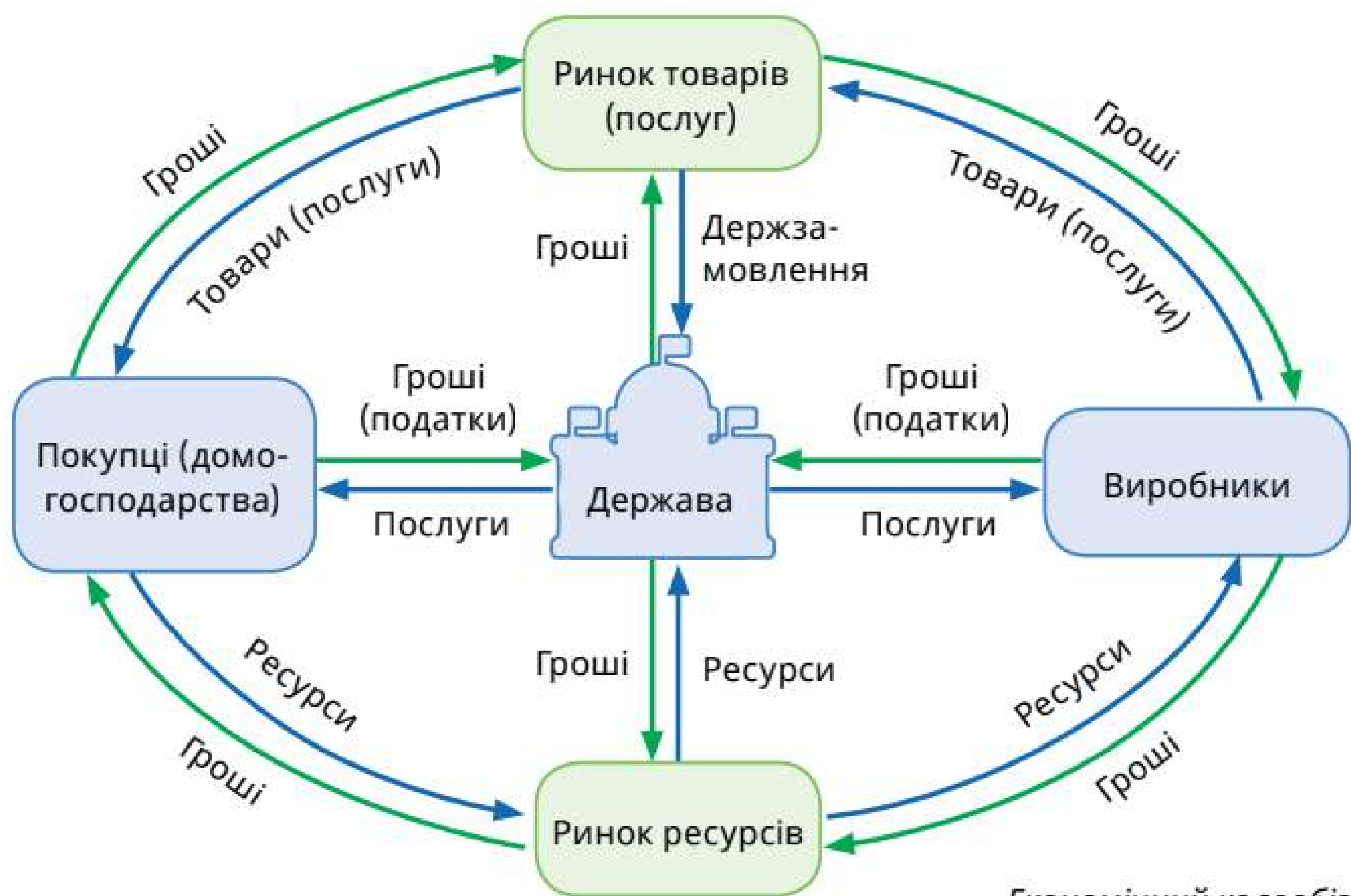

☀ Пригадайте, якими суспільними благами користуються ваші родини. Чому ці блага важливі для нас?

Парадокс, але суспільними благами можуть користуватися навіть люди, які не сплатили за них. І не завжди люди, що сплатили, ними користуються. Де держава бере кошти на суспільні блага, адже на перший погляд здається, що все це безоплатно чи майже безоплатно?

Безоплатне має свою ціну

Щоб держава могла забезпечити громадян суспільними благами, потрібен безперервний рух ресурсів, товарів та грошей між споживачами й виробниками. Такий рух називають **економічним колообігом**. Роздивімося на схемі спрощену його модель.

Щоб створити товар, виробники мають витратити ресурси (зокрема гроші) та придбати все необхідне для виробництва: складники для виготовлення товару, транспорт, електроенергію, газ. А ще оплатити роботу працівників, рекламні послуги, оренду приміщення тощо.

Щоб отримати **дохід**, виробники мають продати товар через магазини, де його купують споживачі.

Звісно, виробникам хочеться не лише відшкодувати витрати, а й отримати гроші на розвиток виробництва, тобто мати **прибуток**.

Витрати — гроші, витрачені на ресурси й товари.

Дохід — гроші, отримані від продажу товарів чи ресурсів.

Прибуток — різниця між доходом і витратами. Є основною метою виробництва.

$$\text{Прибуток} = \text{дохід} - \text{витрати}$$

Якщо доходи стають меншими за витрати, то виробники зазнають збитків.

Щоб заробити гроші на купівлю товарів та послуг, покупці-домогосподарства продають свою працю на ринку праці (ринку людських ресурсів).

Так економічний колообіг немовби замикається. Пам'ятаймо, що суспільні блага виробляє лише держава. Тому частину своїх прибутків у вигляді податків виробники та громадяни платять державі для створення суспільних благ.

Податок — це встановлений законом обов'язковий платіж, який перераховують у державний чи місцевий бюджет громадяни та підприємства й інші організації.

Держава бере на себе забезпечення найважливіших суспільних благ: національної оборони, освіти, охорони здоров'я, поліції, ДСНС тощо. Частину коштів за потреби вона розподіляє між місцевими бюджетами. Певні суспільні блага людям гарантує місцева влада. Передусім тому, що саме вона знає про потреби місцевих мешканців і може найкраще їх задовольнити. Наприклад, побудувати міст через невелику річку чи облагодити парк.

4. Поміркуйте, які ще потреби людей може забезпечити місцева влада. Запишіть їх у дві колонки: ті, що місцевий бюджет може забезпечити самостійно, й ті, що потребують додаткового фінансування.

Податки поділяють на прямі й непрямі. **Прямі** податки громадяни та підприємства сплачують з отриманих доходів (прибутку), а також майна, що перебуває у їхній власності.

Непрямі — це податки на товари й послуги. При цьому виробники й продавці є посередниками, що збирають податки зі споживачів і передають державі. Непрямі податки ми сплачуємо щоразу, коли купуємо товари в магазині або йдемо до ресторану, це податок на додану вартість (ПДВ). На кожному фіскальному касовому чеку, який ми отримуємо під час купівлі в магазині, зазначено, який саме податок на додану вартість сплачуємо за товар. На форзаці 2 роздивися фіскальний касовий чек, знайди у ньому інформацію про податок.

5. Пошукай в інтернеті інформацію про податок на додану вартість. Що ти можеш додати до того, що вже знаєш?

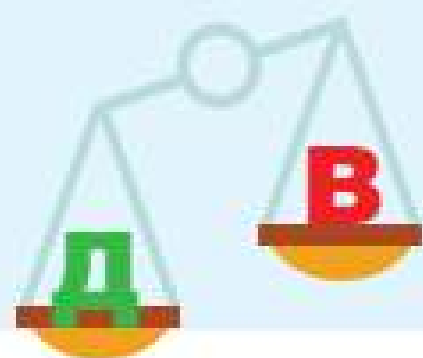

6. Пограйте з друзями. Вигадайте гроші та розподіліть їх між покупцями та виробниками. Уявіть себе власником/власницею невеликого кафе. До вас приходять снідати й замовляють салат і яєчню. Домовтеся, яку ціну треба поставити на кожну страву. Можете розширити асортимент страв.

- ☀ На що ви звертали увагу, виставляючи ціну на страви?
- ☀ Які ціни можуть забезпечити розвиток вашої справи?
- ☀ Які податки ви будете платити?
- ☀ Пройдіть кілька разів схемою і здійсніть економічний колообіг.

дохід > витрати

Щоб виробники могли працювати, їхній дохід має бути більшим за витрати на виробництво товарів та оплату податків. Той самий принцип застосовний і щодо покупців, тобто кожного з нас: ми маємо отримувати дохід (переважно зарплату) більший, ніж витрати.

7. З однокласниками та однокласницями перегляньте схему економічного колообігу й дайте відповіді на запитання.

- ☀ Чи справді держава може задовольнити більше і якісніших суспільних благ, якщо виробники й споживачі матимуть вищі прибутки? Обґрунтуйте ваші відповіді.
- ☀ Чи можна вважати, що кожний громадянин частково оплачує суспільні блага? Чому?
- ☀ Що станеться, якщо громадяни та виробники товарів перестануть сплачувати податки?

1. Блага — все, що задовольняє потреби людей. Це й те, що створене не для продажу.
2. Значну частину наших потреб задовольняє держава, забезпечуючи своїм громадянам суспільні блага.
3. Щоб держава могла забезпечити громадян суспільним благами, вона бере участь в економічному колообігу в країні.
4. Податок — це встановлений законом обов'язковий платіж, що дає державі змогу забезпечувати людям суспільні блага.

svitdovkola.org/pfg8/diag1

Пригадай і йди вперед

1. Уяви ситуацію.

Марк узяв із своєї скарбнички гроші та замовив в онлайн-магазині книжки про комп'ютерну анімацію. Продавець надіслав замовлення на Нову пошту.

- ☀ Намалуй, як має відбуватися рух грошей і товару в цій ситуації.
- ☀ Які функції виконують гроші в цьому випадку?

Марк раптом вирішив купити джойстик замість книжки і не пішов за посилкою у відділення Нової пошти, тому через деякий час замовлення було повернено продавцеві.

- ☀ Як ти ставишся до вчинку хлопця? Чи варто так робити? Чому?

2. Прочитай прислів'я.

“Не купуй, що треба, — все треба; купуй, що необхідно”.

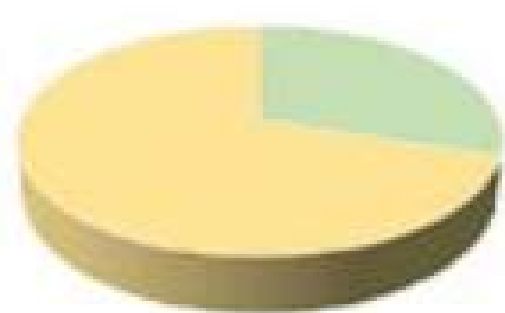
- ☀ Про яку фінансову поведінку розповідає його зміст?
- ☀ Трьома словами напиши про характер людини з такою поведінкою.
- ☀ Чи справді маємо купувати тільки необхідне? Чому?

3. Ознайомся із ситуацією.

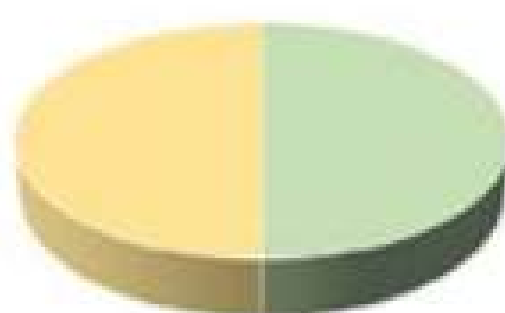
Тимофій вважає, що сучасні гроші не потрібно захищати від підроблювання, адже вони не із золота, це все зайві витрати.

- ☀ Чи згоден / згодна ти з хлопцем? Наведи аргументи на користь своєї думки.

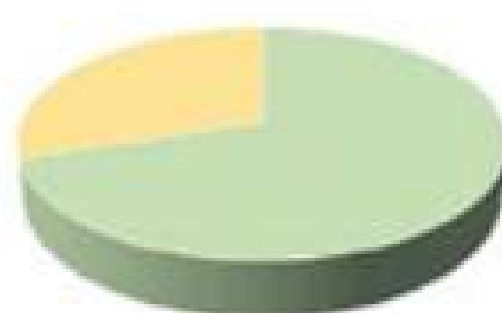
4. Роздивися діаграми доходів і витрат різних виробників. Хто працює найефективніше? Аргументуй відповідь. Які поради можеш дати решті?

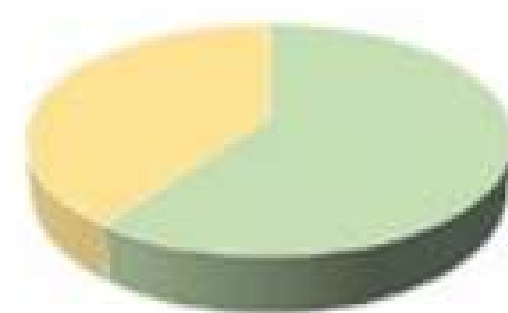
1

2

3

4

■ Дохід ■ Витрати

5. Проаналізуй ситуацію та дай відповіді на запитання.

В одній країні працівники компанії отримують гроші за швидкий ремонт техніки, яку вони виробляють, в іншій — за якісну роботу техніки.

- ☀ У якій компанії ти б купував / купувала техніку? Чому?
- ☀ Хто має регулювати такі питання: держава чи місцеві органи влади?

РОЗДІЛ 2 · РОДИННІ ФІНАНСИ

svitdovkola.org/pfg8/7

§7. Ресурси й наші потреби

Навчання ніколи не вичерпує розум.

*Леонардо да Вінчі,
італійський митець, математик,
науковець, винахідник*

- ✧ Про який ресурс ідеться у висловлюванні? Чи є він обмеженим? Вичерпним?
- ✧ А чи можеш сказати, що в нас безмежні потреби в навчанні? Чому?

Ідея — ресурси — реалізація

Час від часу в нас з'являється ідея. “Клас! Треба її втілити!” — кажемо ми собі. Але ідея, навіть хороша, сама собою нічого не варта. Ідею потрібно втілювати в життя, тоді вона працюватиме й буде справді цінною й для того, хто її вигадав, і для тих, хто скористався її результатами.

Отож ми прагнемо втілювати гарні ідеї. З чого розпочати? *По-перше*, потрібно зважити всі “за” і “проти” й оцінити, чи справді ідея настільки хороша. Навіщо потрібно те, що ми створимо; чим воно краще за те, що є. Кому ще воно буде потрібним; що нам та іншим принесе втілення ідеї. *По-друге*, визначити, які ресурси в нас є, а яких немає. Що маємо вміти? Що нам потрібно придбати? Чого потрібно навчитися чи отримати іншим шляхом? *По-третьє*, зрозуміти, чи є в нас час для втілення ідеї, і скласти план. Відповівши на запитання, можемо сміливо розпочинати, бо “з лежі не справиш одежі”.

1. Ти вже знаєш, що таке ресурси. Пригадай, коли ми зважували, які ресурси в нас є, міркували, як і де саме їх знайти.

Ресурси — це запаси будь-чого, що можна використати в разі потреби.

Якщо все робити ґрунтовно, то над втіленням ідеї потрібно працювати не один день. Краще працювати командою: у кожного/кожної свої здібності, кожен/кожна вміє щось добре робити. Тому, об'єднавшись, усі виграють: стануть сильнішими й зможуть створити щось креативне, цікаве, таке, що ніхто досі не робив.

2. Уявіть, що ви родиною відкриваєте невелике кафе, де готуватимете каву та канапки. У вашому населеному пункті вже є кілька таких кафе, тож маєте вигадати, як зацікавити клієнтів.

- ☀ Поміркуйте, чому люди прийдуть до вас. У чому буде унікальність та привабливість для покупців саме вашого кафе?
- ☀ Що вам потрібно для втілення ідеї? Які ресурси ви маєте задіяти? Що для цього потрібно?

- ☀ Створіть план утілення задуму.
- ☀ Як гадаєте, чи звертаємо ми увагу на ресурси, коли втілюємо ідеї?
- ☀ Обчисліть витрати на виготовлення кави та канапок у кафе (на виробництво товару). Скільки в цих витратах важать ресурси?

Собівартість — витрати на виробництво та реалізацію товару.

Собівартість

Прибуток

Ціна

Ціна — це сума грошей, за яку покупці готові купити, а продавці — продати товар. Для ефективної роботи підприємства:

Собівартість < Ціна

- ☀ За яку ціну ви можете продавати каву й канапки? Що дає вам змогу підвищити ціну на товар?

- ☀ Як гадаєте, чи ефективно працює (є прибутковим, відвідуваним тощо) ваше кафе?

Підприємці — ціни — ресурси

Собівартість товару включає вартість ресурсів, потрібних для його виготовлення. От чому підприємці так стежать за цінами на ресурси!

Деяка частина ресурсів не потребує регулярного оновлення, а іншу слід поповнювати регулярно. Однак без вчасної купівлі більшості ресурсів виробництво може зупинитися. Наприклад, техніку закупають нечасто, а от матеріали, комплектувальні, бензин, електрику, воду тощо

потрібно купувати майже щодня, адже без цих складників виробництво зупиниться. **Собівартість товару залежить від вартості ресурсів.**

Від чого ще залежить ціна товару? Ти помічав/помічала, що коли певного товару мало, то ціни на нього високі? Перші кабачки, полуниця, рання картопля тощо завжди коштують набагато більше, ніж коли їх стане багато на ринку. Це добре знають фермери, тому вигадують різні способи, як виростити і продати ранню продукцію, доки на ринку її буде мало. А уявіть, які ціни ви могли б поставити у своєму кафе, якби у вашому населеному пункті воно було лише одне!

Так само й **ціна ресурсів залежить від їх кількості на ринку**. Ціна немов повідомляє про кількість певного ресурсу. Якщо ціна зростає, то це означає, що його кількість зменшується, тому ресурс потрібно використовувати ощадливо. Навпаки, низька ціна на певний ресурс означає, що його достатньо й можна не вводити жорстких обмежень на користування. Однак будь-який ресурс не можна використовувати бездумно.

3. Дізнайтеся, на які товари ціни зараз зростають. Що порадите зробити своїй родині?

- ☀ Чи означає це, що потрібно терміново купувати ці товари, щоб був запас? Чому?
- ☀ Запас яких товарів варто завжди мати в господарстві родини? А які товари запасати не слід? Чому?

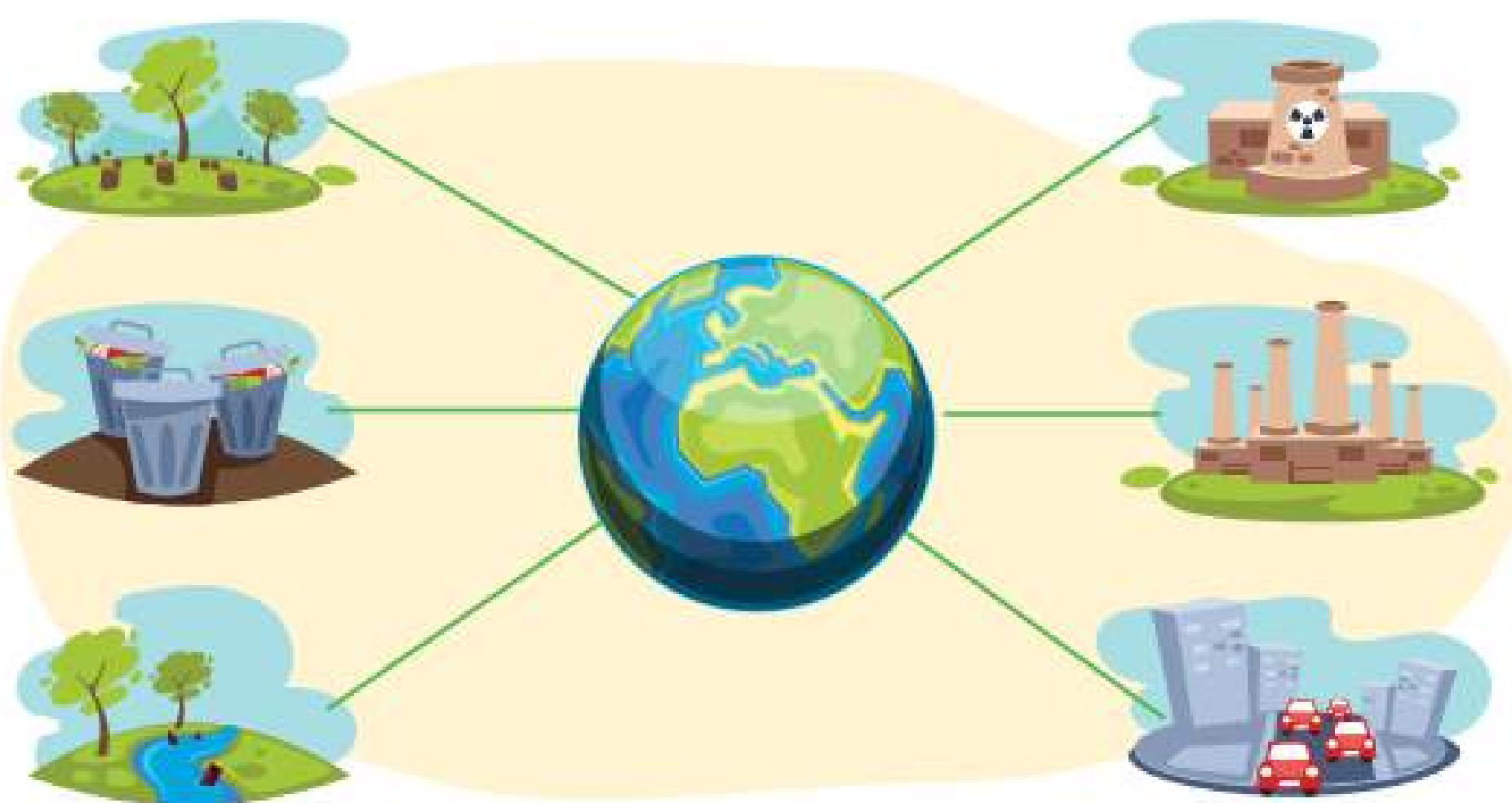
Глобальні проблеми людства й ресурси

Перед кожною родиною іноді постають проблеми й виклики, які вона розв'язує гуртом. Так само вирішують власні проблеми й країни. Іноді кілька країн об'єднуються. А деякі важливі для всього людства питання можна розв'язати лише спільними зусиллями людей у різних куточках світу. Це глобальні проблеми людства.

Глобальні проблеми — найважливіші проблеми сучасності, що стосуються людства в цілому. Ці проблеми створюють загрозу існуванню людства, бо призводять до значних, часто незворотних втрат на Землі. Розв'язати їх або принаймні зменшити наслідки можна лише у співпраці.

4. Роздивися ілюстрацію. Про які глобальні проблеми людства вона розповідає? Чи цей перелік глобальних проблем є вичерпним?

Приклади глобальних проблем людства

- ☀ Підготуй коротке повідомлення (можеш створити презентацію до 5 слайдів) про одну з глобальних проблем людства. Які потреби людей спричинили цю проблему? Чи можна ці потреби обмежити? Як саме?
- ☀ Розкажи про результати свого дослідження в класі. З однокласниками та однокласницями визначте, які з проблем людства пов'язані з тим, що певного ресурсу або мало, або надміру багато.

Суперечності: наші потреби й ресурси

На перший погляд здається, що на Землі безмежні запаси ресурсів, які можуть задовольнити всі наші потреби. Але ми маємо пам'ятати про майбутнє наших нащадків і про те, що багато ресурсів вичерпні.

Багато вичерпних ресурсів є невідновними. Наприклад, утворення горючих (паливних) корисних копалин (кам'яне та буре вугілля, торф, нафта, природні горючі гази тощо) триває мільйони років, а через потребу людей у паливі їх запаси виснажуються надто швидко.

Вичерпні ресурси — це ресурси, обсяги яких зменшуються в процесі використання.

Невідновні ресурси — це ресурси, що після їх вичерпання не можуть бути відновлені. Або відновлювані зі швидкістю, значно меншою, ніж швидкість їх використання.

5. Пригадай, які ресурси є відновними.

- ☀ Наведи приклади відновних ресурсів, які ти і твоя родина використовуєте в повсякденному житті.

Підприємці намагаються створювати унікальні товари, бо на них завжди буде попит і хороша ціна. Але якщо це ознака ресурсу, потрібного для виробництва, то перевага перетворюється на недолік, бо кількість такого ресурсу обмежена.

Обмеженість ресурсів означає їх рідкість, дефіцит, а також досить малу їх кількість порівняно з потребами людей.

6. Порадь підприємцям, що варто робити з родохрозиту і як рекламувати товар покупцям, адже, з одного боку, це унікальний товар, а з іншого — ювелірні вироби не є необхідними.

Родохрозит — рідкісний мінерал. Його знайдено на всіх континентах (родовища є в понад 70 країнах і навіть океанах). Але кількість родовищ із придатним для ювелірної справи камінням вкрай мала. Крім того, вміст каміння в них настільки незначний, що може вичерпатися за лічені десятиліття.

- ✱ Складаючи поради, чи ти враховував/враховувала те, що родохрозит — рідкісний і що ціни на нього мають бути високими?
- ✱ Поміркуй, чи варто купувати ексклюзивні речі в родину. А як враховувати ці речі в бюджеті?

Отже, однією з глобальних проблем людства є брак ресурсів: люди споживають без обмежень і виснажують запаси. Але людство не може зупинити науково-технічний прогрес, тому потребує все більше ресурсів. Як розв'язати цю суперечність? Вчені працюють над переходом на інші види ресурсів, шукають екологічні способи їх заміни. Для збереження ресурсів також необхідні економія, оптимізація витрат, ресурсозберігальні технології тощо.

1. Собівартість товару залежить від вартості ресурсів, потрібних для його виробництва.
2. Ціна ресурсу немов повідомляє про його кількість: якщо ціна зростає, то це означає, що кількість ресурсу зменшується.
3. Ресурси можуть бути вичерпними й обмеженими: маємо враховувати це, використовуючи їх.
4. Однією з глобальних проблем людства є брак ресурсів: люди споживають без обмежень і виснажують запаси.

svitdovkola.org/pfg8/8

§ 8. Потреби й наш вибір

Є два способи стати щасливим: поліпшити реальність чи знизити очікування.

*Джоді Піколт,
письменниця*

- ☀ Про які два підходи до задоволення потреб ідеться у висловлюванні?
- ☀ Що, на твою думку, має робити людина, якщо в неї є незадоволена потреба?

Різноманіття потреб людини

У кожної людини є потреби — і це нормально. Наші потреби — це не щось стає: одні потреби (найважливіші для нас) змінюються менше. Інші (менш важливі) — частіше, бо залежать від наших особистих змін і змін умов нашого життя.

1. Пригадай та занотуй свої потреби в дитячому садку, 1, 4 і 8 класах. Які потреби змінилися? Чому? Твої потреби збільшилися чи зменшилися?

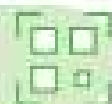
- ☀ Поміркуй, які з твоїх незмінних потреб першочергові.

Потреба — необхідність людини, групи людей чи загалом суспільства в чомусь. Саме потреби, точніше прагнення їх задовольнити, є рушійною силою активності людей.

Психолог Абрахам Маслоу виділив дві групи потреб людини, за якими створили наочну інтерпретацію його роботи — так звану **піраміду потреб Маслоу**. Основа — найнеобхідніші потреби людини (повітря, їжа, вода, житло тощо), а на вершині — особистісні потреби (визнання, самовираження тощо). Коли потреби нижчого рівня задоволені хоча б частково, людина починає задовольняти потреби вищих рівнів.

Піраміді Маслоу вже майже століття, проте ми не маємо сприймати її як завершену: раніше до неї додали ще 3 рівні. 6 рівень — пізнавальні потреби: в знаннях, допитливість, дослідницька діяльність; 7 рівень — естетичні: цінування та пошук краси навколо; 8 рівень — пошук сенсу життя. Проте таке представлення піраміди з 8 рівнями не набуло популярності й досі.

2. Роздивіться піраміду Маслоу. Потреби яких рівнів найбільше змінюються з часом? Які потреби зростають найшвидше? Чи можете пояснити, чому так відбувається?

☀ Підкресли потреби, що їх можуть задовольнити певні товари (послуги).

Чи справді всі потреби необхідно задовольняти?

3. Як ти думаєш, чи багато в тебе потреб? Поміркуй і дай відповідь собі на це запитання, напиши на стікері. А тепер перевір!

4. Уяви, що ти маєш необмежену кількість грошей. Напиши на аркуші всі свої потреби, при цьому зважай, що маєш необмежені фінанси. Зеленим підкресли необхідні, жовтим — бажані, червоним — те, без чого цілком можна обійтися.

☀ Покажіть одне одному свої аркуші. Чи насправді в людей багато потреб? Чи багато відповідей написали на своїх стікерах ви?

☀ З однокласниками та однокласницями обговоріть, які з потреб можна й потрібно обмежувати. Чи робите ви в родині щось для цього? Що саме? Чому це важливо?

У нас багато потреб, ба більше — їхня кількість увесь час зростає. На це впливає зміна умов нашого життя, суспільство, освіта, оточення, науково-технічний прогрес і навіть дорослішання. Тому наші потреби практично безмежні, але маємо розуміти, що далеко не безмежні наші можливості. Ми маємо зважати на наші власні можливості та можливості родини, потреби всіх, хто живе поряд, та дбайливо ставитися до довкілля.

5. Ознайомся із ситуацією.

У родині троє дітей: старша дитина вступила до університету, і їй для виконання завдань потрібен новий, потужніший комп'ютер. Ще двоє дітей навчаються в школі онлайн. Купити одразу три комп'ютери складно.

☀ Продумай, які варіанти виходу з такої ситуації є в родини. Який ти порадиш вибрати? Обґрунтуй.

☀ Пригадай ситуації, коли у твоїй родині також вибирали між різними варіантами задоволення потреб. Який вибір робили члени родини? Що на це впливало?

У повсякденному житті всі ми часто змушені вибирати: іноді це дається нам легко, а іноді ми неабияк замислюємося. Вирішити нам допомагає відповідальність перед собою та іншими людьми, необхідність, поради та досвід інших, знання, інтуїція тощо.

6. З однокласниками та однокласницями пригадайте попередній тиждень. Коли вам було потрібно вибирати? Які були варіанти? Чим ви керувалися, вибираючи один із них? Чи складно було вибирати?

Чи ти помічав/помічала, коли багато варіантів вибору, то вибирати насправді складніше? Уяви себе в супермаркеті, де є 20 сортів яблук. Чи складно тобі буде вибрати? Звісно, коли в нас немає вибору, немає й очікувань. Із збільшенням варіантів вибору ростуть і наші очікування, нам хочеться вибрати найідеальніший варіант з усіх можливих. А потім ми ще можемо перейматися, що наш вибір неправильний, а треба було... Вчіться зважувати всі “за” і “проти”, вибирати й нести відповідальність за свій вибір. Пам’ятайте: від помилок ніхто не застрахований і на помилках вчаться.

Економія має бути розумною

Вибір справді робити непросто, тому в процесі вибору часом виникає спокуса зекономити. Проте маємо пам’ятати: розумна економія допомагає зібрати гроші й задовольнити свої потреби, а надмірна може обернутися додатковими витратами. Розміркуймо.

Технічний прогрес не зупинити. Хоча ми маємо пам’ятати про вичерпність ресурсів, але не можемо повернутися на століття назад: їздити на конях, сидіти при свічках, опалювати приміщення дровами. Спочатку буде цікаво, але... Тому шукаємо компроміс між нашими потребами й необхідністю дбайливого ставлення до ресурсів.

Ощадливість (розважливість, економність) — система дій, що зумовлюють мінімізацію витрат ресурсів; дбайливе їх використання.

Складно обмежувати себе? Можна спрямувати зусилля на ефективне споживання ресурсів. На відміну від енергозбереження (зменшення енергоспоживання), це ефективне витрачання енергії.

Енергоефективність — розсудливе, доцільне (оптимальне) використання енергоресурсу. Наприклад, це використання меншої кількості енергії для підтримання того самого рівня енергетичного забезпечення виробництва.

7. З однокласниками та однокласницями пригадайте, яких заходів вживаєте в родині, щоб ощадливо споживати електроенергію. Які з них економлять ресурс, а які підвищують енергоефективність вашої оселі?

- ☀ Як можна споживати електроенергію ще ефективніше?
- ☀ Чи справді додаткові витрати на підвищення енергоефективності справилися?

Поміркуймо, чи завжди, купуючи дешеві речі, ми справді можемо зекономити. Можливо, варто купувати речі дорожчі, але якісніші?

8. Проаналізуй ситуацію.

Брат і сестра купили шкарпетки для занять спортом. Сергій вирішив купити 4 пари шкарпеток невисокої якості по 30 грн/шт, а Аліса купила дві пари якісних по 120 грн/шт.

- ☀ Як гадаєш, хто з дітей вибрав кращий варіант? Чому?

Аліса місяць ходила в цих шкарпетках на заняття з легкої атлетики, і вони не втратили своєї якості, а Сергій уже за півтора тижня зносив усі куплені пари.

- ☀ Чи справді економно вчинив хлопець?
- ☀ Яку глобальну проблему людства допомагає розв'язувати купівля якісних речей?
- ☀ Поміркуйте, чому кажуть: "Ми не такі багаті, щоб купувати дешеві речі".
- ☀ У групах дайте відповідь на запитання. Коли ми вибираємо речі дорожчі, але якісніші? Чому?

1. Усі наші потреби можна розподілити щонайменше за 5 щаблями, де найнижчий щабель — найнеобхідніші потреби, а на вершині — особистісні.
2. Наші потреби весь час зростають, тому шукаємо компроміс між задоволенням потреб і необхідністю дбайливого ставлення до ресурсів.
3. Наші потреби практично безмежні, проте не безмежні наші можливості, тому, задовольняючи власні потреби, пам'ятаємо про потреби інших людей, передусім родини.
4. У певних ситуаціях якість покупки важливіша за економію грошей.

§9. Плануємо доходи й витрати

Остерігайтеся й дрібних марних витрат, бо маленька течя може потопити великий корабель.

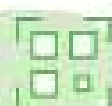
*Бенджамін Франклін,
один із засновників США, дипломат,
науковець, письменник, журналіст*

- ✱ Про яке поводження з грошима йдеться у висловлюванні?
- ✱ Чи справді всі витрати, що не є необхідними, марні? Які витрати є марними? Чому?

Що допомагає задовольнити наші потреби

Ти вже побачив/побачила потреби твоєї родини, зрозумів/зрозуміла, чим вони відрізняються, які з них варто задовольняти передусім, а задоволення яких може почекати. Розглянемо, звідки надходять гроші для задоволення цих потреб, тобто **як формується дохід родини**.

1. Пригадай джерела доходів твоєї родини. Випиши їх у стовпчик "Доходи".

- ✱ Які джерела ти вважаєш основними? Поясни свою відповідь.

Джерела доходів родини різноманітні, але, як правило, можна виділити основні — з них родина отримує найбільше грошей. Дохід може бути постійним та разовим, активним та пасивним.

Активний дохід отримують шляхом обміну на гроші часу, знань чи вмінь, тобто він потребує докладання зусиль. Це, зокрема, заробітна плата.

Дохід — гроші, які людина (родина) отримує з різноманітних джерел: зарплата, пенсія, одноразові виплати, подарунки тощо.

Активний дохід пов'язаний з активною діяльністю, розвитком умінь та навичок, здобуванням знань, отриманням досвіду роботи. А ще роботою над проєктами в команді, взаємодією, пошуком різних способів утілення ідей тощо. Активний дохід є важливим джерелом прибутку, проте пам'ятай, що не слід увесь час витрачати на роботу, хай навіть цікаву.

При активному доході заробіток безпосередньо пов'язаний з обсягом та якістю виконаної роботи або кіль-

кістю відпрацьованого часу. Поміркуй: якщо ти маєш гроші, чи можеш змусити їх “працювати”, не докладаючи зусиль, і при цьому мати більше часу на відпочинок. Для цього є пасивний дохід, який надходить незалежно від того, що ми робимо: працюємо чи відпочиваємо. Отож пасивний дохід звільняє нам час на відпочинок, мандрівки або допомагає бути впевненим у майбутньому та забезпечити більше власних потреб. Але такий дохід не з’являється

Пасивний дохід — це гроші, отримання яких не потребує від людини значних зусиль і часу.

“з повітря”: здебільшого, щоб мати пасивний дохід, потрібно заробити гроші, тобто отримати активний дохід. Крім того, його створити дещо складніше.

Нині найпоширенішими в Україні видами пасивного доходу є депозити, дохід від оренди чи від авторських прав (видання книжки, написання сценаріїв, патент на винахід), вкладання в цінні папери.

2. Дізнайся, якими можуть бути джерела активного й пасивного доходу та як отримати дохід. Склади кросворд про дохід родини та його джерела.

☀ Поміняйтеся кросвордами з однокласником чи однокласницею. Розв’яжіть кросворди одне одного. Що нового про дохід родини ви дізналися?

3. Родина Андрійчуків здає квартиру подобово: майже щодня там змінюються квартиранти, тому потрібно прибирати, прати постіль, шукати нових квартирантів. Це активний чи пасивний дохід? Аргументуй.

Куди витрачає кошти родина

Тепер поміркуємо, як витрачає кошти родина на задоволення своїх потреб і як це робити так, щоб було на користь усім у родині. Звісно, складно спланувати все до копійки, але маємо знати витрати приблизно, щоб розуміти, чи вистачить у родини на необхідне. Пам’ятаємо формулу **доходи > витрати**.

Витрати — гроші, які людина витрачає на задоволення потреб.

Щоб спланувати витрати якнайточніше, пригадаймо, які платежі здійснюємо щомісяця, тобто **регулярно**. Це плата за комунальні послуги, мобільний зв’язок, інтернет, кабельне телебачення тощо.

Є витрати, точна сума яких нам відома наперед, наприклад на інтернет, заняття в танцювальному гуртку чи спортивній секції. Такі витрати називають **фіксованими**. Їх планувати найлегше.

Щомісяця ми також купуємо продукти харчування, ліки, сплачуємо за проїзд, інші послуги... Наперед ми знаємо не точну, а орієнтовну суму, але це також регулярні платежі.

Часом нам необхідно придбати новий одяг, взуття, посуд, товари для дому тощо. Такі витрати є **нерегулярними**, ми здійснюємо їх, коли виникає потреба. При цьому вони можуть бути як необхідними (обов'язковими), так і бажаними (необов'язковими). Звісно, про такі витрати ми також маємо пам'ятати.

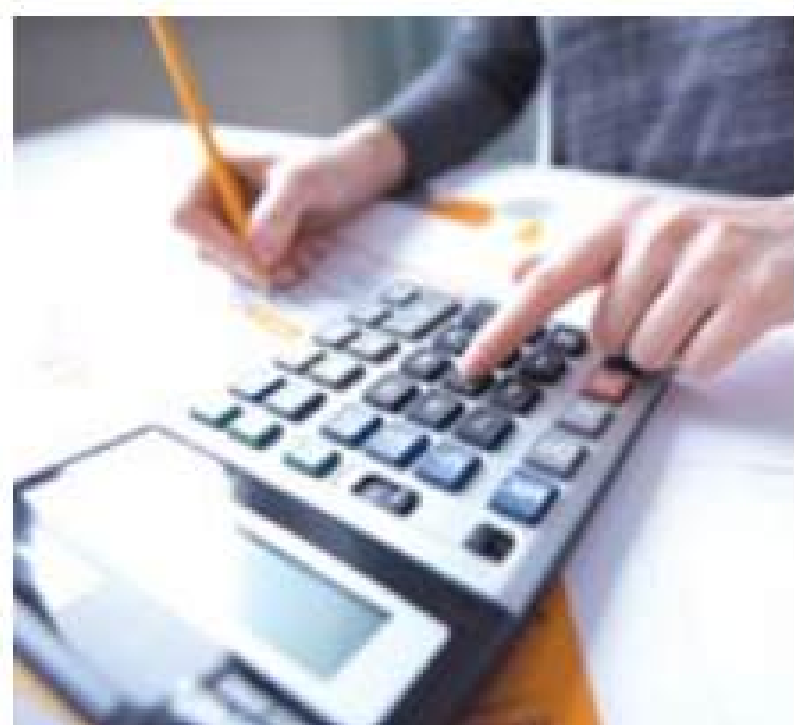
Під час планування бюджету маємо враховувати, що можуть трапитися **непередбачувані** витрати. Наприклад пікнік для родичів, які раптово приїхали в гості, ремонт техніки, витрати на лікування, якщо хтось захворів, тощо. Точної суми на такі витрати передбачити неможливо. Для цього в бюджеті родини має бути **резервний фонд**.

4. Проаналізуй щомісячні витрати родини. Випиши їх у стовпчик "Витрати". Познач витрати необхідні — бажані, планові — незаплановані, регулярні — нерегулярні, фіксовані — нефіксовані.

- ✱ Поспілкуйся з однокласниками та однокласницями. Які витрати у вас однакові, а які відрізняються?
- ✱ Разом поміркуйте, які витрати у вас найчастіше збігаються: необхідні чи бажані, планові чи незаплановані, регулярні чи нерегулярні, фіксовані чи нефіксовані?
- ✱ Поміркуйте, чи завжди необхідні або планові витрати є фіксованими.

Плануємо доходи та витрати родини

У нас уже є дві колонки — дохід та витрати. На перший погляд здається, що вони окремі, але насправді колонки взаємопов'язані, адже ми не можемо витратити більше, ніж заробляємо. Тому маємо планувати свої витрати так, щоб завжди знати, на що і скільки грошей можемо витратити, а задоволення яких потреб почекає. Пам'ятаймо: за умови форс-мажору планування витрат можемо змінити.

Отож бюджет родини — це план, що дає змогу наочно бачити всі доходи та витрати, планувати їх. Бюджет родини варто скласти на місяць у вигляді таблиці. Як підсумок бюджету обраховують баланс — різницю між доходами і витратами.

Бюджет — розрахунок, план доходів і витрат людини (родини, підприємства, країни) за певний період.

Баланс — це співвідношення між частинами одного цілого, між доходами та витратами. Баланс дає змогу порівняти відповідні частини та зробити висновки.

Ми немовби зважуємо на вагах доходи та витрати й бачимо, скільки можемо заощадити, де доведеться зекономити, скільки коштів можемо витратити. Або скільки ще слід заробити, щоб вистачило на необхідне.

Ми не завжди можемо придбати все за доходи одного місяця: зараз не йдеться про те, що на бажаному потрібно економити. Просто необхідне плануємо купувати швидше, а гроші на бажане можемо відкладати.

Як саме це робити? Варто робити заощадження: збирати гроші на великі покупки (машину, комп'ютер, холодильник, телевізор тощо), освітні послуги (навчання у вищі, здобуття другої вищої освіти), незаплановані витрати (поїздку, екскурсію, медичне обслуговування тощо). Варто завжди мати недоторканий резервний фонд — заощадження на “чорний день”, на випадок втрати роботи, стихійного лиха, інших форс-мажорів. Це наша фінансова “подушка безпеки”, яка забезпечить нашу впевненість у майбутньому і виживання у випадку можливої життєвої катастрофи.

Заощадження — це частина доходу, яку не використовують на поточне споживання, а зберігають для задоволення майбутніх потреб.

Звісно, ми не можемо завчасно все порахувати до копійки, але маємо орієнтуватися у своїх доходах і витратах. Так нам буде легше розуміти, як планувати витрати так, щоб вистачало на все.

5. Поміркуй, яким може бути бюджет твоєї родини. Визнач, який основний дохід у твоєї родини, які найбільші витрати. Чи має родина заощадження? На що їх планує витратити?

✱ Порівняй дохід та витрати і поміркуй, скільки грошей за місяць може заощадити твоя родина.

Вивчаємо бюджет і розмірковуємо

Отже, бюджет допомагає нам наочно побачити доходи й витрати, проаналізувати та за потреби оптимізувати використання фінансових ресурсів родини.

Уявімо баланс у вигляді ваг, що зважують доходи й витрати. Це допоможе нам відповісти на досить складні запитання. Що можемо собі дозволити? Скільки можемо заощадити? Можливо, варто на чомусь зекономити або заробити більше? Наприклад, покласти більше грошей на депозит або купити продукти по акції.

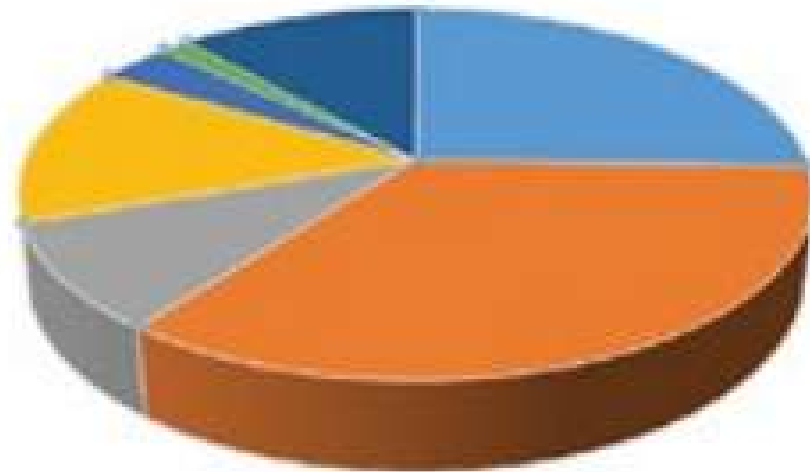
Далі розглянемо бюджет домогосподарства — осіб, які мешкають разом і забезпечують себе всім необхідним для життя. Вони ведуть спільне господарство, частково або повністю об'єднують і витрачають кошти.

У наведеному прикладі домогосподарство — це родина (батьки, їхні діти, дідусь і бабуся). Але так буває не завжди. Домогосподарством може бути й одна людина, якщо вона самотійно веде господарство. Або в одній квартирі можуть мешкати батьки та доросла дитина, яка вже заробляє й оплачує все необхідне для життя. У такому випадку в одній квартирі буде два домогосподарства.

6. Уяви ситуацію, коли родина заздалегідь планує відпочинок. Вона розглядає різні варіанти, вибирає той, що відповідає її очікуванням та який вона може оплатити. Роздивися місячний бюджет родини. На що насамперед слід звернути увагу, приймаючи будь-які фінансові рішення? Який варіант відпочинку ти б запропонував / запропонувала їй. Обґрунтуй свою відповідь.

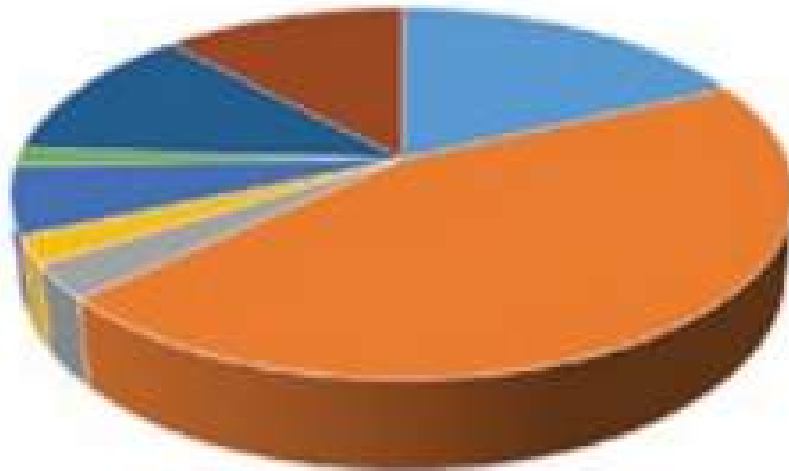
Влітку родина збирається 10 днів відпочивати в Карпатах. Вона розглядає такі варіанти: готель 40 000 грн; котедж 12 000 або 24 000 грн; кімната в хаті 4 000 грн.

Доходи		
Стаття доходів	грн	%
Зарплата тата	11 000	25,52
Зарплата мами	15 000	34,80
Пенсія бабусі	4 000	9,28
Пенсія дідуся	6 000	13,92
Депозит	1 500	3,48
Гонорар за статтю	600	1,39
Здавання в оренду квартири	5 000	11,60
Всього	43 100	

- Зарплата тата
- Зарплата мами
- Пенсія бабусі
- Пенсія дідуся
- Депозит
- Гонорар за статтю
- Здавання в оренду квартири

Витрати		
Стаття витрат	грн	%
Комунальні платежі	6 000	18,02
Харчування	15 000	45,05
Заняття спортом	1 000	3,00
Кишенькові гроші дітям	800	2,40
Відпочинок родиною	2 000	6,01
Гурток малювання	500	1,50
Одяг, взуття	4 000	12,01
Ліки	4 000	12,01
Всього	33 300	

- Комунальні платежі
- Харчування
- Заняття спортом
- Кишенькові гроші дітям
- Відпочинок родиною
- Гурток малювання
- Одяг, взуття
- Ліки

Баланс	9 800
Заощадження	6 000

Місячний бюджет родини

- Який баланс бюджету? Який дохід у родини щомісяця?
- Який постійний дохід має родина? Який разовий?
- Які обов'язкові щомісячні витрати в родини?
- Яку додаткову інформацію дають діаграми?

7. Роздивися бюджет своєї родини ще раз. Проаналізуй баланс.
- Можливо, ти хочеш щось змінити у відповідях до завдання 5?

1. Активний дохід — це зарплата або дохід із будь-якої діяльності, що вимагає від нас затрат уваги, часу, знань і вмінь.
2. Пасивний дохід можна отримати без явних зусиль, але зазвичай для цього потрібно заробити гроші за рахунок активних доходів.
3. Бюджет — план доходів та витрат людини (родини, підприємства, країни) за певний період.
4. Важливо знати баланс доходів і витрат, щоб планувати своє майбутнє.

svitdovkola.org/pfg8/10

§ 10. Кишенькові гроші — це свобода чи відповідальність?

Сів у човен — греби сам.

*Курт Воннегут,
письменник-фантаст*

- ✱ Як гадаєш, у висловлюванні йдеться лише про самостійність чи й про відповідальність? Поясни свою відповідь.
- ✱ На що варто зважати, коли витрачаєш власні гроші? Чому?

Мої гроші, але...

Пригадай відчуття, коли батьки вперше дали гроші в повне твоє розпорядження. Свобода! Свобода? А може, ще й відповідальність? Розберімося докладніше.

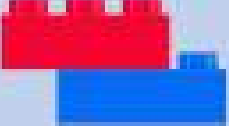
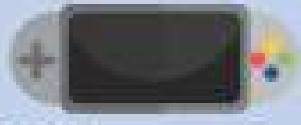
З одного боку, можеш купувати, що хочеш, хоч усе витрати на розваги. Звичайно, так можна. Але, з іншого боку, в тебе є бажання: новий смартфон, крутий джойстик, кросівки, джинси... Усе це батьки купити не можуть, адже ти не один/одна в родині і в інших рідних є свої потреби, які можуть бути необхіднішими, ніж твої бажання. Пам'ятай: гроші потрібно заробити, тому витратити їх слід обачно. Свобода, відповідальність та незалежність насправді взаємопов'язані, бо немає прав без обов'язків.

Кишенькові гроші — гроші, які батьки та родичі періодично виділяють тобі й довіряють повністю розпоряджатися ними. Ти також можеш заробити додаткові гроші на власні потреби.

1. Ставлення до кишенькових грошей насправді може бути різним: витрачаю й ні на що не зважаю; витрачаю тільки на щось вагоме для мене; витрачаю відповідально, але не відмовляю собі в розвагах.
 - ✱ Наведи аргументи “за” і “проти” кожного варіанта витрачання власних грошей.
 - ✱ Поділіться з однокласниками та однокласницями думками, як варто і як не варто ставитися до кишенькових грошей, обговоріть у класі.
 - ✱ Розкажіть власні секрети розпоряджання кишеньковими грошима молодшим знайомим. Можете записати відео.

TOP FIVE THINGS TO SAVE FOR

1		Lego
2		Phones
3		Holiday money
4		Nintendo
5		Books

Міркуємо та витрачаємо

У кожного/кожної свої потреби, і кожен/кожна по своєму розставляє пріоритети, тому єдиного алгоритму витрачання грошей немає. Але користування кишеньковими грошима можна обговорювати із знайомими, рідними та батьками, пробувати різне й робити висновки, набуваючи власного досвіду.

Іноземні дослідники навели таку статистику витрачання кишенькових грошей. Чи згоден/згодна ти з нею?

2. Виконайте мініпроект і попрацюйте групами: проведіть опитування про витрачання кишенькових грошей серед однолітків та серед учнів молодших класів. Побудуйте діаграми, узагальніть і порівняйте результати. У чому різниця?
3. Створи список своїх потреб, познач у ньому “+” все, за що платять твої батьки. Які з потреб необхідні?
 - ✱ Які власні потреби ти сплачуєш із своїх кишенькових грошей? Визнач пріоритети.
 - ✱ Чи все можеш придбати за тиждень? Як можна діяти в таких випадках?
 - ✱ У чому проявляється твоя фінансова незалежність? Як її можна зміцнити?

4. Поміркуйте над ситуацією.

Аліса влаштовує свято для друзів. Вона знайшла магазин, де товари навіть у невеликій кількості можна купити за гуртовими цінами (дрібний гурт).

- ✱ Роздивіться ціни на товари і складіть бюджет свята.
- ✱ Які товари варто купувати за гуртовими цінами, а які ні? Чому?
- ✱ Порахуйте суму, потрібну на товари без гуртових цін та з гуртовими цінами. Яка різниця? Чи варто економити?
- ✱ Наведіть інші приклади розумної економії.

Як можна заробити та навіщо це робити

До кишенькових грошей від батьків ще можна додати подарунки в грошах на день народження, деякі разові надходження. Але ми хочемо мати багато чого (пригадай, ми вже говорили, що потреби людей безмежні — і це нормально). Тому варто впорядкувати потреби на ті, що можна задовольнити, й ті, що на сьогодні є фантастичними (наприклад, мрія полетіти туристом у космос). А тепер можна спланувати, скільки потрібно часу, щоб назбирати необхідну суму грошей.

5. Поміркуй над ситуацією.

У вересні троє підлітків планують купити цифровий фотоапарат, щоб узяти його на відпочинок на зимових канікулах. Для легшого планування вони створили відповідні таблиці.

☀ Роздивися таблиці. У кого бажання найімовірніше здійсниться? Що порадиш решті?

	1	2	3
Цифровий фотоапарат (грн)	4599	4599	16499
Можу взяти із заощаджень (грн)	800	0	2000
Невдовзі планую дохід (грн)	0	0	2500
ВСЬОГО маю (грн)	800	0	4500
Ще потрібно зібрати (грн)	3799	4599	11999
Щотижня можу зекономити (грн)	100	100	150
Щотижня можу заробляти (грн)	100	0	80
Зберу всю суму через ... тижнів	19	46	52
Зберу всю суму через ... місяців	5	12	13

Хороший спосіб збільшити кількість кишенькових грошей — заробити. Офіційно влаштуватися на тимчасову роботу можна з 14-ти років, але є й інші варіанти. Які саме? Допоможуть фантазія й винахідливість, адже навіть за приємну прогулянку можна отримати гроші. Наприклад, можна вигулювати собачок, допомагати дітям з уроками або сусідам по господарству тощо — варіанти є.

6. Подивіться відео й статистику, як заробляють діти в Україні та за кордоном. У групі вигадайте креативні та приємні способи заробляння грошей, але без шкоди своїм іншим справам.

7. Заплануй покупку та обчисли, коли ти зможеш придбати потрібну тобі річ. Як можна прискорити збирання грошей?

TOP FIVE EARNING CHORES

£2.16

Washing the car

£1.73

Gardening

£1.10

Mopping the floor

£1.08

Cleaning the kitchen

£1.05

Cleaning the bathroom

Мій внесок у бюджет родини

У дружній родині всі важливі питання вирішують разом, а великі покупки й поготів. Одна річ — купити коробку цукерок і зробити увечері сюрприз, зовсім інша — придбати дорогий телевізор чи спланувати родинний відпочинок. У таких випадках у кожного є вибір: стати осторонь і чекати або допомогти, при цьому не обов'язково вкладаючи гроші. Наприклад, можна посидіти з молодшими братиками та сестричками вдома, погуляти з ними й допомогти їм зробити уроки, доки батьки на роботі, прополоти город або прибрати в квартирі.

Але бувають випадки, коли твої кишенькові гроші можуть стати дуже важливими для родини. Наприклад, терміново потрібні гроші на лікарню, або не вистачає грошей на випускний сестричці, або злива попсувала дах, або ... Звичайно, краще б таких випадків було якомога менше, проте форс-мажори трапляються.

8. Роздивися родинний бюджет ще раз. Яким може бути твій внесок у формування бюджету родини в непередбачених випадках?

☀ Як можна збільшити доходи родини, якщо терміново потрібні гроші?

Отже, внесок у бюджет родини може бути різним, головне — мати бажання допомагати.

9. І насамкінець пригадай усе, про що ми щойно говорили. Отже, кишенькові гроші — це свобода чи відповідальність?

І ще: сьогодні задоволення деяких твоїх потреб та здійснення твоїх мрій може здаватися тобі далеким і недосяжним, а завтра хтозна... Тому сміливо рухайся вперед! А якщо твої мрії важливі й для інших людей, то вони здійсняться, адже обов'язково знайдуться ті, хто тобі в цьому допоможе. Вір у це і працюй!

1. Кишенькові гроші — це твої власні гроші, якими розпоряджаєшся ти й тільки ти.
2. Гроші непросто заробити, тому витратити їх слід обачно та відповідально. Однак слід пам'ятати, що фінансова обачність не виключає необов'язкових, але приємних витрат.
3. Заробити власні гроші допоможуть фантазія й винахідливість.
4. Важливі покупки, як правило, планує вся родина, і кожен/кожна може при нагоді зробити свій внесок у бюджет родини.

§ 11. Заощадження та депозит

На гроші треба дивитися зверхньо, але все-таки при цьому не слід втрачати їх із поля зору.

*Жак Превєр,
поет, кінодраматург*

- ✧ Що мав на увазі поет, коли сказав про зверхнє ставлення до грошей?
- ✧ Чому гроші “не слід втрачати з поля зору”? Що для цього потрібно робити?

Чому варто заощаджувати

Напевно, ти вже чув/чула від старших людей вислів відкласти на “чорний день”. Переважно це означає зберегти гроші на випадок якогось лиха в родині. Але не варто засмучуватися — це лише один бік заощаджень, просто в ощадливих і передбачливих людей він на першому плані. Саме тому його й згадано в народній мудрості.

Насправді **заощадження може бути й радісним очікуванням омріяного**, адже частіше заощадити означає “відкласти про всяк випадок”. Це може бути раптова радісна подія в родичів чи знайомих — треба купувати подарунок, приїхали гості — потрібні додаткові гроші на похід у театр та музеї. Або відкладаємо гроші на велику покупку, відпочинок тощо.

1. Переглянь список своїх потреб. На які з них варто витратити гроші із заощаджень? Аргументуй свою відповідь.

- ✧ Дізнайся, на що заощаджує гроші твоя родина.
- ✧ За рахунок чого вона збирає гроші?
- ✧ Чи заощаджуєш ти свої кишенькові гроші? На що саме?
- ✧ Що допомагає тобі відкладати гроші? Як саме?

Звичайно, не варто жити лише сьогоднішнім, треба сміливо дивитися в майбутнє. Саме для цього й потрібно заощаджувати. Проте заощадливість — це не лише нагромадження грошей, це й передбачливість. Наприклад, у деяких родинах старий, але робочий смартфон не викидають, а відкладають (раптом новий зламається). А на випадок перебоїв світла, коли розряджається телефон, у пригоді стане повербанк.

Пригадай: коли ми аналізували бюджет родини, то говорили про надлишковий бюджет — цей надлишок або його частину й можна нагромаджувати.

Але **заощаджувати не означає відмовляти в усьому заради мети**. Це означає доцільно, дбайливо використовувати гроші, планувати свої витрати.

2. Проаналізуйте ситуацію.

8-Б організовує свято. Частина учнів пропонує замовити частування в кафе, інші — придбати продукти й приготувати страви самостійно. Решта виступає за те, щоб самим готувати лише основні страви, а десерти придбати готовими. З однокласниками та однокласницями роздивіться ціни в магазинах й вирішіть, як варто діяти.

- ☀ Зробіть три бюджети свята та порівняйте. Що допоможе й відсвяткувати добре, й заощадити гроші на інші потреби класу?
- ☀ Чи використовуєш ти такий підхід для заощадження власних грошей? Як це допоможе тобі в майбутньому?

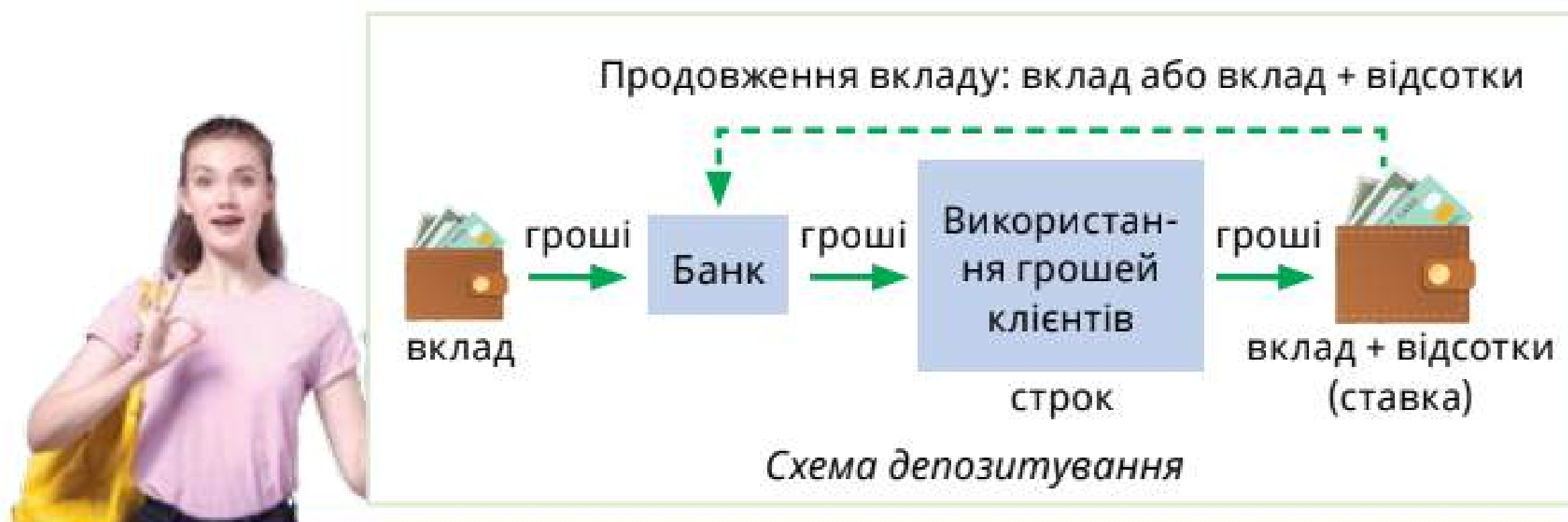
Депозити — пасивний дохід

Заощадження не означає, що гроші мають лежати в гаманці й чекати свого часу. Звісно, в обачливої людини є така певна кількість грошей — раптом знадобиться, то є “під рукою”. Але гроші мають працювати, тобто має збільшуватися їх кількість, і класно, якщо без нашої активної участі. Одним із способів змусити гроші працювати на нас є депозит.

Депозитний вклад (депозит) — гроші, які вкладники передають банку для зберігання, за що на розміщену суму банк нараховує відсотки (пасивний дохід) відповідно до умов договору. Порядок оформлення депозитних операцій регулює держава.

Коли кажуть про депозити, переважно мають на увазі **строкові вклади**. Тоді гроші зберігаються на депозитних рахунках банку протягом зазначеного при відкритті рахунку терміну. За рік користування грошима банк платить певний відсоток вкладу, хоча депозит можна відкрити й на інший термін або без терміну. За умови строкового договору клієнт/клієнтка зобов’язується протягом цього часу не забирати надані банку гроші. Якщо депозит без терміну, гроші можна забрати будь-коли.

Процентна ставка за депозитом — це відсоток від вкладу, який банк сплачує клієнтам за можливість користуватися грошовими коштами, розміщеними на депозитному рахунку. Саме ставка показує, скільки грошей отримають клієнти банку.

У договорі банківського вкладу (*депозит*) вказано суму вкладу (*сума*, грн), процентну річну ставку (*ставка*, %), термін дії договору (*рік*, *місяці*). Часто депозит відкривають із можливістю продовження за бажанням клієнта/клієнтки банку.

- Об'єднайтесь у групи і разом пошукайте на офіційних сайтах різних банків пропозиції депозитних вкладів. Порівняйте їх. У якого банку, на вашу думку, оптимальні умови? Обґрунтуйте свій висновок.
- Поміркуйте, чи залежить прибуток із депозиту від терміну дії договору. Аргументуйте.

Обраховуємо прибуток із депозиту

У договорі депозиту вказують річну процентну ставку. Тому спочатку розрахуємо дохід за рік (відсоток від суми вкладу), потім — за місяць, далі — за всі місяці дії договору, насамкінець — віднімемо податки.

$$\text{Дохід за рік} = \text{сума} \times \text{ставка} / 100$$

$$\text{Дохід без податків за 1 місяць} = \text{дохід за рік} / 12$$

$$\begin{array}{l} \text{Дохід без податків} \\ \text{за весь термін дії договору} \end{array} = \begin{array}{l} \text{дохід без податків} \\ \text{за 1 місяць} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{строк} \\ \text{депозиту} \end{array}$$

З отриманого доходу маємо сплатити податки. У 2024 році це:

- податок на доходи фізичних осіб — 18 %;
- військовий збір — 5 %.

$$\begin{array}{l} \text{Прибуток} \\ \text{за депозитом} \end{array} = \begin{array}{l} \text{дохід без} \\ \text{податків} \end{array} - \begin{array}{l} \text{податок} \\ \text{на доходи} \end{array} - \begin{array}{l} \text{військовий} \\ \text{збір} \end{array}$$

4. Роздивися, як обчислюють прибуток від депозиту.

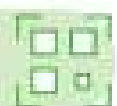
Родина Яремчуків вирішила відкрити депозит, щоб назбирати 25 000 грн на ремонт будинку.

Сума вкладу (грн)	10 000,00
Ставка (%)	14
Строк (місяців)	4
Дохід за 1 місяць (грн)	116,67
Дохід за весь строк (грн)	466,67
Податки	
Податок на доходи (грн)	84,00
Військовий збір (грн)	23,33
Всього податків (грн)	107,33
Всього прибуток (грн)	359,34

☀ Обчисли, яку суму родина має покласти на депозит, щоб отримати необхідні кошти протягом року.

☀ Чи зможе родина швидше зібрати гроші, якщо щомісячні проценти не забиратиме, а збільшуватиме суму вкладу?

☀ У родині порахували, що зможуть щомісячно поповнювати депозит на 400 грн. Чи допоможе це швидше назбирати суму на ремонт?

5. Про те, як точніше обчислити прибуток від депозиту, дізнайся з відео.

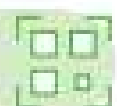
☀ Пригадай, які ставки депозитів є в різних банків.

☀ Завантаж таблицю, поекспериментуй та дізнайся, яка сума депозитного вкладу дасть змогу дітям мати додатково 500 грн кишенькових грошей щомісячно.

6. Переглянь ще раз обрану в завданні 3 пропозицію банку.

☀ Поміркуй, яку частину власних заощаджень ти можеш покласти на депозит. Обчисли, який відсоток отримаєш.

☀ Що ти можеш придбати за ці гроші? Чи вигідно тобі це робити? Чому?

7. У надійних джерелах знайди застосунки, які допоможуть краще розібратися у фінансових питаннях. Пограй з однокласниками.

1. Заощадження — це радісне очікування давно омріяного, адже заощадити переважно означає “відкласти про всяк випадок”.

2. Заощадження — це доцільне, дбайливе використання грошей, вміння планувати свої витрати.

3. Гроші мають працювати. Депозит — один із способів змусити гроші працювати на нас.

4. Депозит — це коли вкладники віддають банку гроші на зберігання, за що банк платить їм відсотки.

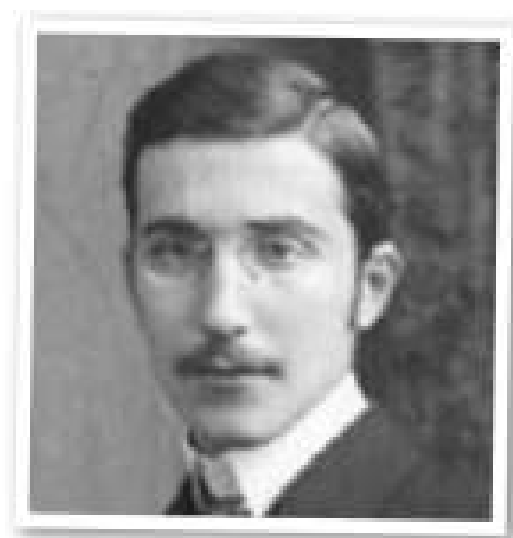

svitdovkola.org/pfg8/12

§ 12. Заощаджувати чи позичати?

Життя нічого не дає безкоштовно, і всьому, що дарує доля, таємно визначена своя ціна.

*Стефан Цвейг,
письменник, критик*

- ✧ Як ти розумієш висловлювання автора?
- ✧ Як варто ставитися до грошей? Чи варто їх економити? Як саме?

Економія та заощадження

Час від часу ми розуміємо, що на всі наші потреби грошей не вистачає. Що ж робити в таких випадках? Якись витрати треба обмежити. Але які? Поміркуймо разом.

У нас є важлива мета, і ми знаємо, скільки грошей потрібно, щоб її досягти. Доведеться на чомусь зекономити, щоб зібрати необхідну суму, у чомусь себе обмежити. По-перше, варто зрозуміти, чи справді наша мета настільки важлива, щоб обмежувати інші потреби та бажання. По-друге, на чому саме варто економити: можливо, в нас справді багато надлишкових витрат, тоді можна їх зменшити. А якщо здається, що відмовлятися потрібно від необхідного? Поміркуй, чи варто економити на повноцінному харчуванні, здоров'ї, заняттях у спортивній секції, улюбленому гуртку. Чим може обернутися така економія?

Пригадай: ми вже говорили про першочергові й другорядні потреби. Економія — це скорочення витрат без відмови від необхідного. Завжди можна пошукати альтернативні варіанти, як задовольнити певну потребу і з меншими витратами.

Економити, розумно витратити гроші слід не лише тоді, коли збираєш на щось конкретне. Завжди варто мати заощадження. Тоді, якщо з'явиться важлива мета, на реалізацію якої потрібна значна сума грошей, нам не доведеться відмовлятися від необхідного. Ми зможемо використати кошти, які заощаджували раніше, коли ще не мали конкретної мети. Головне — не сплутати мету й раптове сильне бажання, не витрати свої заощадження під впливом хвилинного захоплення.

1. Розглянь ситуацію.

Олеся вирішила назбирати на нові навушники вартістю 587 грн. Вона записала свої витрати на тиждень і поставила “+”, де може їх скоротити.

☀ Чи згоден / згодна з рішенням дівчини? Чому? На чому зекономив / зекономила б ти? Чому? За скільки тижнів зібрав / збрала б потрібну суму?

Витрата	Сума (грн/тиждень)	Чи можна зекономити?
Смаколики	150	
Е-книжки	10	+
Боулінг	80	+
Фітнес	100	
Уроки малювання	50	
Оренда самоката	65	+
Походи на виставки та в музеї	45	+

Усе зважуємо й позичаємо

Економія — хороший варіант, але не завжди. Якщо ми впевнені в собі й маємо постійний дохід, можемо взяти гроші в борг на деякий час.

Позика — передавання власності (грошей, цінних речей тощо) на домовлений час від однієї особи іншій для використання та обов’язкове її повернення у тій самій кількості та якості.

Отже, якщо нам не вистачає грошей і ми впевнені, що нам щось потрібно настільки, що не можемо чи не хочемо чекати, доки назбираємо гроші, маємо три варіанти.

Позика	Кредит	Розстрочка
<ul style="list-style-type: none">Домовитися на словах із друзями чи рідними про позику	<ul style="list-style-type: none">Укласти договір із банком чи іншою фінансовою установою	<ul style="list-style-type: none">Укласти договір із магазином про платіж частинами

Кредит — це грошові кошти, які банк (фінансова установа) надає клієнтові / клієнтці на визначений термін та за плату.

Як правило, кредит надають на певний товар чи послугу — навчання, лікування, ремонт будинку, велику покупку тощо. Позику може дати будь-хто, а от кредит — тільки фінансова установа, зазвичай банк.

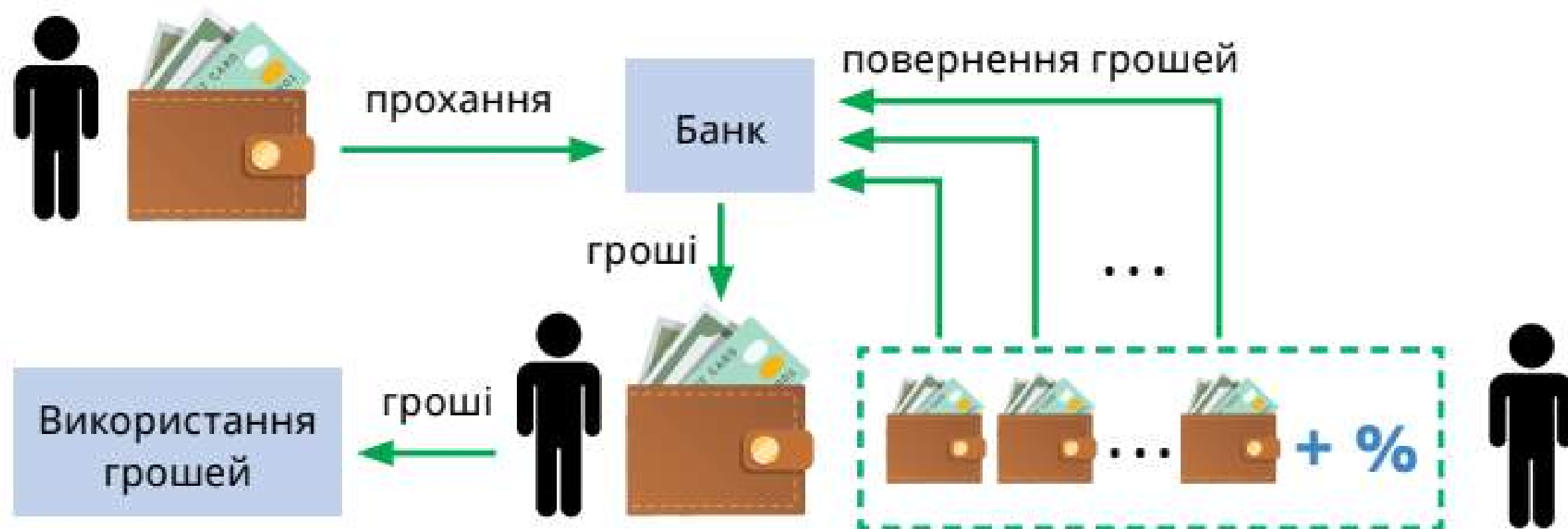

Схема кредитування

З латинської слово “кредит” перекладається як “вірю, довіряю”. Тож, надаючи кредит, банк довіряє людині, але не безумовно. Кредитуючи на велику суму, він переглядає кредитну історію клієнта / клієнтки.

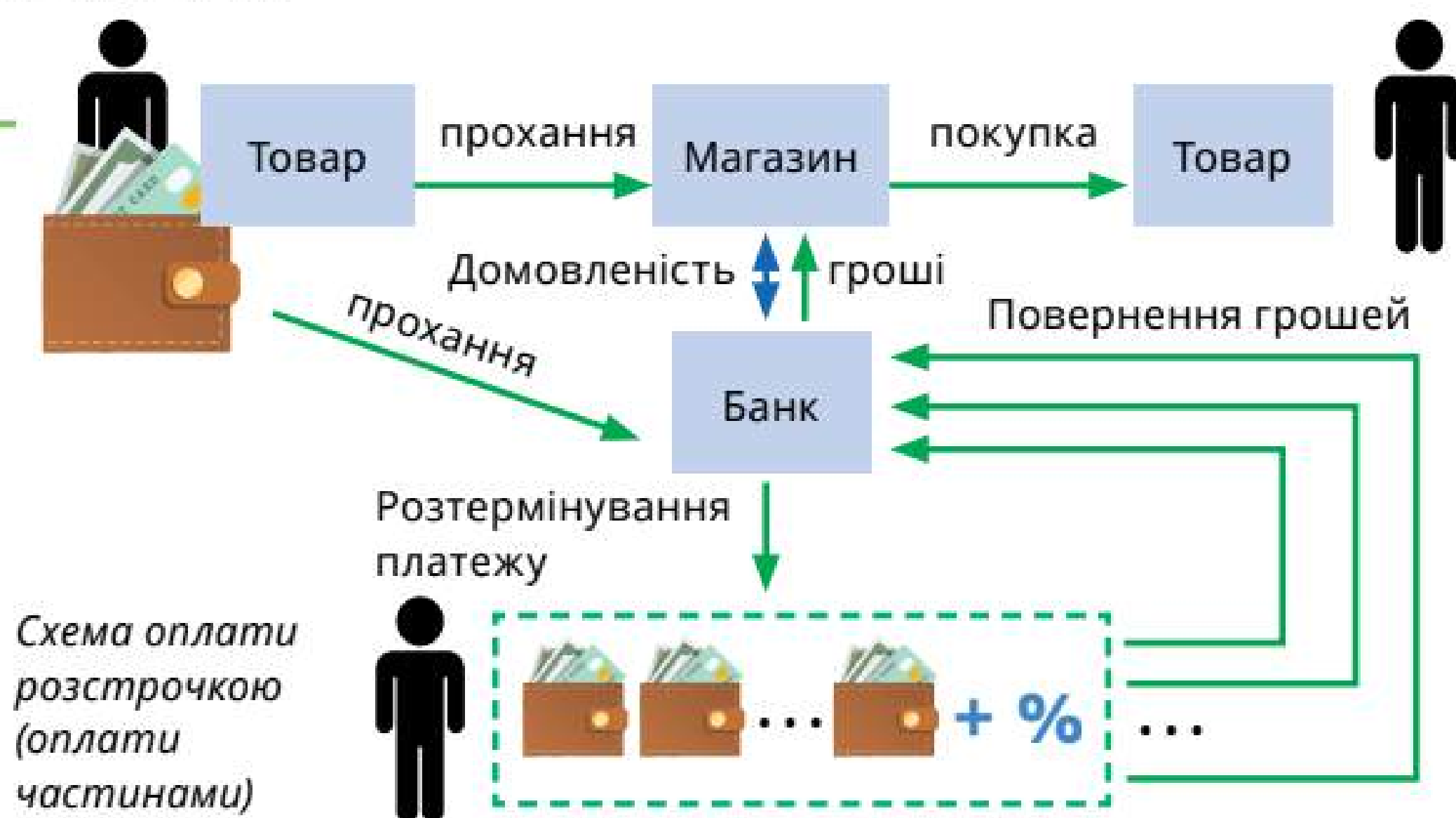
Кредитна історія — це інформація про те, які кредити особа отримала та як виконала свої зобов'язання щодо їх погашення. За законами України банки передають такі відомості до бюро кредитних історій.

Уяви: ми плануємо велику покупку, приходимо до магазину — омріяна річ є, але грошей не вистачає. З певних причин ми не можемо чекати, доки зберемо потрібну суму. Що робити? Звісно, можемо позичати гроші, а це можемо оплатити товар частинами, тобто взяти в магазині в розстрочку (насправді це також кредит). Звісно, ця послуга також коштує певних відсотків, але ми можемо забрати річ і користуватися нею, виконуючи при цьому умови купівлі. І це великий “плюс”.

Розстрочка (на виплат) — це форма платежу, яка уможливорює придбання товарів (послуг) оплатою частинами. Покупці використовують товар після внесення першої частини платежу, а решту суми сплачують відповідно до умов договору.

- Порадьтеся з однокласниками та однокласницями і складіть перелік: про що варто подумати, коли вирішуємо брати чи не брати в борг. А про що варто поміркувати, коли вас просять позичити?
- Підлітки збирають гроші на уроки бальних танців: заощаджень не вистачить на весь курс, тому вони шукають гроші.

Мар'ян має трохи заощаджень і може відкладати щотижня певну суму грошей, а ще заробляє, вигулюючи собачок, тиждень тому позичав, віддав на 2 дні пізніше.

Христина зараз заощаджень не має, але працює “сестричкою на годину”: робить уроки з дітьми сусідів, гуляє з ними тощо.

Назар щотижня витрачає всі кишенькові гроші, йому на все вистачає, і він ще ніколи не працював, регулярно позичає гроші й віддає вчасно.

- ☀ Кому з підлітків позичати гроші не будете? Чому?
- ☀ Попрацюйте з однокласником чи однокласницею. Кому порадите брати кредит, кому — позичити в родичів, а кому варто подумати, як заробити додатково?

- Пригадай, чи користувалася твоя родина кредитом. Яку потребу задовольняла? Чому вирішила взяти кредит, а не чекати, доки збере потрібну суму?

Обчислюємо вартість кредиту

Ти вже, мабуть, помітив/помітила, що в усіх операціях кредитування важливу роль грають банки.

Банк — кредитно-фінансова установа, що здійснює грошові розрахунки, збирає гроші та інші цінності, надає кредити та здійснює інші послуги за фінансовими операціями.

Банк приймає вклади, видає позики, контролює всі відсотки за операціями з грошима тощо. Мета банків — отримання прибутків, і цим вони схожі з будь-яким підприємством. Тому, на відміну від позичання в друзів та рідних, банк видає кредити під процентну ставку.

Процентна ставка за кредитом (позиковий процент) — плата за користування грошима протягом певного періоду (місяць, квартал, рік тощо). Розраховується у відсотках від суми кредиту.

Кредит можна отримати на умовах, прописаних у кредитному договорі. З умовами попередньо можна ознайомитися на сайтах фінансових установ. Зокрема, в них указано процентну ставку, термін виплати кредиту, алгоритм погашення боргу: наприкінці строку, погашення боргу частинами (обов'язкові щомісячні чи щоквартальні платежі), — можливість дострокового погашення кредиту тощо. Банк має показати клієнтам усю інформацію щодо погашення кредиту — таблицю, де людина може побачити, скільки і коли саме вона має сплачувати. Плату за користування кредитом розраховують за тим самим принципом, що й прибуток із депозиту.

$$\text{Проценти, які підлягають сплаті за весь строк кредиту} = \frac{\text{сума кредиту} \times \text{проценти} \times \text{строк кредиту}}{100 \times 12}$$

Принципи кредитування

1. Клієнт/клієнтка банку має повернути весь обсяг позичених грошей.
2. Термін кредиту чітко прописаний у договорі.
3. Клієнт/клієнтка мають повернути також оплату за користування кредитом: відсотки.
4. Зобов'язання повернути кредит та відсотки фінансовій установі вчасно.

5. Роздивися, як відбувається повна оплата й оплата частинами. Порівняй вартість кредитів: оплату повну та частинами.
- ☀ Досліди, як обчислюються в обох випадках процентні витрати.

Оплата частинами

Сума кредиту (грн)	1 000,00
Позиковий процент (%)	12
Строк (місяців)	4
Віддавати за місяць (грн)	250,00

Повна оплата

Сума кредиту (грн)	1 000,00
Позиковий процент (%)	12
Строк (місяців)	4
Всього процентів (грн)	40,00
Всього віддати (грн)	1 040,00

Номер місяця	Сума	Процентні витрати	Віддати	Залишок
1	1 000,00	10,00	260,00	750,00
2	750,00	7,50	257,50	500,00
3	500,00	5,00	255,00	250,00
4	250,00	2,50	252,50	0
Усього (грн)		25,00	1 025,00	

- ☀ Поекспериментуй із таблицею й покажи: чим більша сума кредиту, тим різниця між цими пропозиціями кредиту відчутніша.

6. З однокласниками та однокласницями пошукайте інформацію про кредити в інтернеті на різних сайтах.

- ☀ Яким сайтам ви віддали перевагу, коли шукали пропозиції кредитів?
- ☀ Порівняйте пропозиції кредиту та пропозиції оплати товарів частинами від різних банків.
- ☀ Яка з них найвигідніша? Яка найменш вигідна? Аргументуйте.

1. Економія — це скорочення витрат. Її альтернативи — позика, кредит, на виплат.
2. Банк — це посередник у фінансових операціях.
3. Мета банків — отримання прибутків. Тому банк видає кредити під процентну ставку.
4. Надаючи кредит, банк довіряє людині, однак “довіряй, але перевірй”. Тому банк ретельно перевіряє спроможність людини вчасно повернути гроші — переглядає кредитну історію.
5. Перед тим, як брати кредит, треба уважно розрахувати, як і за рахунок чого ти будеш його повертати.

svitdovkola.org/pfg8/13

§ 13. Гроші працюють: інвестиція

Не можна ганятися за грошима —
потрібно йти їм назустріч.

*Аристотель Онассіс,
підприємець-судновласник, мільярдер*

- ☀ Чи здивувала тебе ця думка? Чим саме?
- ☀ Як гадаєш, що означає “йти назустріч грошам”? Можливо, це про те, що гроші мають працювати на нас?

Наш добробут і робота підприємств

Основа добробуту кожної країни — це добробут усіх громадян, нас із тобою. А де витoki нашого добробуту? У праці. От дивися: твої рідні працюють, отримують заробітну плату тощо, і родина має гроші для задоволення своїх потреб. Ти також маєш кишенькові гроші і, можливо, вже пробуєш заробляти. Отже, вкладаєш зусилля в задоволення своїх потреб і, напевно, потреб родини.

Пригадай схему грошового обігу, яку ми обговорювали під час розмови про гроші (§ 2, завдання 6). Вона діятиме лише за умови, коли споживачі товарів матимуть гроші та підприємства нормально працюватимуть. Отже, споживачі, виробники і продаж товарів та ресурсів взаємопов'язані: як ці три шестірні рухають одна одну, так вони рухають економіку країни.

Щойно у виробників з'являються вільні кошти, вони вкладають їх у розвиток виробництва. Наприклад, у створення нових товарів, удосконалення того, що вже створено, підвищення екологічності виробництва, збільшення оплати праці робітників тощо. Цей процес постійний, проте часом підприємці або просто зацікавлені люди можуть почати створювати щось революційно нове. Так виникають стартапи.

Стартап — це нещодавно створена компанія, спрямована на розвиток сучасних новітніх (інноваційних) проєктів і активно розвивається.

1. Подивіться відео про українські стартапи. З однокласниками та однокласницями коротко напишіть, чому їхня продукція може зацікавити людей. Створіть рекламу стартапу, що зацікавив найбільше.

2. Придумайте свій стартап. Який особливий товар ви вироблятимете? Чим ваш продукт зацікавить покупців? Створіть рекламу вашого стартапу.
- ✳ Презентуйте свій стартап у класі. Запропонуйте однокласникам та однокласницям проголосувати за найкращий проєкт. Разом визначте, чому вибраний проєкт найкращий. Складіть рейтинг стартапів класу.

Допомагаємо виробникам

Кажуть, ідея на мільйон, але без грошей на втілення жодна ідея прибутку не принесе. Стартапи — це часто суперідеї, але зазвичай розробники починають свій розвиток з обмежених витрат та ресурсів, майже не

мають прибутку. Пам'ятаєш: навіть підприємствам, що вже давно працюють, для розвитку також потрібні гроші. Отже, без додаткових коштів виробництво ефективно розвиватися не може. Але як їх отримати?

Ти вже знаєш, що ціна на товар має бути більшою, ніж собівартість — це одне з джерел отримання грошей на розвиток виробництва. Проте ціна не може значно відрізнитися від собівартості, та й залежить від купівельної здатності споживачів, адже за високу ціну то-

вар ніхто не купить. Тому прибуток від продажу товарів не завжди може стати єдиним джерелом підвищення ефективності виробництва.

За певних умов люди чи організації можуть вкладати гроші у виробництво товарів, тобто **інвестувати**; це може бути ще одним джерелом коштів на виробництво.

Інвестування — вкладення цінностей (грошей тощо) в об'єкти підприємницької чи будь-якої іншої діяльності, що через деякий час може дати прибуток (регулярний чи разовий).

Стати інвесторами можуть усі, хто має для цього гроші й бажання. А от як? Є кілька способів.

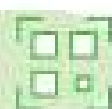
Перший спосіб — **прямі інвестиції**. Досвідчені фахівці стежать за діяльністю різних підприємств та безпосередньо вкладають кошти в обрані. Інвестиція може бути не лише грошима, а чимось потрібним для виробництва — ресурсами, послугами тощо. У результаті інвестори можуть контролювати діяльність підприємства й отримувати прибуток від його діяльності.

Пряма інвестиція може стати непоганим активним доходом для людей різних професій. Проте не всі потенційні інвестори мають достатньо знань для ефективного вибору об'єкта інвестування та дальшого управління інвестиціями. Тому вони можуть використати інший спосіб — **непрямих інвестицій** — і діяти через посередника (наприклад через банк), купивши цінні папери (акції, облігації тощо). Посередник збирає кошти й розміщує їх у найефективніші, на свій погляд, об'єкти інвестування, бере участь в управлінні інвестиціями, а отримані прибутки розподіляє серед своїх клієнтів. Непрямі інвестиції — це пасивний дохід.

Є ще один спосіб — **капітальна інвестиція** — придбання будівель, витрати на будівництво, обладнання, програмного забезпечення, права тощо.

3. Подивися відео про те, що таке інвестиції. Поміркуй і унаочни інвестиційну діяльність.
4. Ти вже багато знаєш про те, як у країні відбувається рух коштів і товарів. Пригадай економічний колообіг і роздивися його уточнену модель.
 - ☀ Що змінилося? Яке друге коло утворено? Як у моделі висвітлено роль банків? А роль інвестицій?
 - ☀ Що станеться, якщо банки зникнуть?
5. Залучіть інвесторів для свого стартапу, роздавши в класі умовні гроші для інвестицій. Разом створіть переконливий план розвитку стартапу, презентуйте його, зберіть гроші.
 - ☀ Проаналізуйте, який проєкт отримав найбільше інвестицій. Чому?

Ризик і прибуток від інвестиції

Ефективність інвестиції — прибуток — так чи інакше пов'язана з ефективністю діяльності підприємства, його прибутком. Але всі виробники, навіть досвідчені, часом зазнають невдач. Передбачити, як працюватиме підприємство, у яке вклали гроші, точно не можна, а ще можуть статися різні несприятливі ситуації, події, і все піде шкереберть. Тому інвестиції — це ризик, а ризик має бути усвідомленим і чітко прорахованим. Також можна вжити заходів, що дають змогу зменшити ризик.

Ось нескладні **основні правила інвестування**:

- Аналізуй різні варіанти інвестування.
- Інвестуй лише тоді, коли є вільні гроші. У жодному разі не інвестуй останні гроші: пам'ятай про ризик.
- Інвестуй лише власні (а не чужі) гроші: кожен/кожна ризикує сам/сама й відповідає за ризик.
- Не інвестуй під впливом реклами чи під тиском інших.
- Диверсифікуй свої інвестиції: розподіляй їх у різні підприємства чи цінні папери. Так у разі несприятливих обставин ти не втратиш усі гроші одразу.
- Порівнюй ризик і очікуваний прибуток від інвестицій: чи справді цей прибуток вартий такого ризику.

А тепер ще раз пригадай депозити. Як ми отримуємо прибуток, вже зрозуміло, але банк не просто зберігає наші кошти й платить нам. На час дії депозитного договору він інвестує наші гроші в різні проєкти, отримує прибуток і так сплачує нам відсотки.

Отже, **депозит — це також інвестиція**, але ми не знаємо, як працюють гроші та який прибуток отримує банк, а ще наш прибуток не залежить від роботи підприємства. У нас договір із банком, і ми точно знаємо, які відсотки від депозиту й коли саме отримаємо.

Насправді вдала інвестиція може дати набагато більший прибуток, ніж депозит. Але, як кажуть, краще синиця в руках, ніж журавель у небі: депозит — це і є синиця.

6. З однокласниками та однокласницями пофантазуйте й напишіть, скільки має минути часу між початком роботи вашого стартапу й створенням першої продукції.
- ☀ Які небажані події можуть трапитися за цей час? Як вони можуть завадити роботі стартапу?
 - ☀ Чесно оцініть імовірність того, що ваш стартап випустить продукцію.

Стартап — найвигідніші інвестиції, але й найбільші ризики

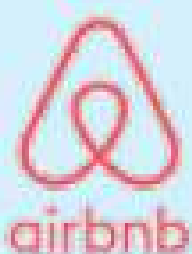
Зазвичай високі (і надвисокі) прибутки очікують від найризикованіших інвестицій, передусім у стартапи. Проте часто в стартапі видно лише обриси майбутнього, а яким воно буде — залежить від багатьох чинників. Тому на таких інвестиціях висока ймовірність як втратити гроші, так і отримати найбільший виграш.

Зараз у це складно повірити, але багато відомих нині компаній починалися як стартапи.

Google заснували аспіранти Стенфордського університету — Ларрі Пейдж та Сергій Брін, а зараз *google.com* є найвідвідуванішим сайтом у світі.

Apple Inc заснували Стів Джобс, Стів Возняк та Рональд Вейн із метою розроблення та продажу персональних комп'ютерів. Стартап розпочинали в гаражі, а зараз продукти під брендом *Apple* — *Mac*, *iPhone*, *iPad* тощо — знає весь світ.

Airbnb — онлайн-сервіс із розміщення, пошуку та короткострокової оренди житла по всьому світу. Задум служби вигадали два молоді дизайнери, Браян Ческі та Джо Гебіа, які винаймали квартиру в Сан-Франциско.

Depositphotos задумували як мікромедіа. Проте завдяки киянину Дмитру Сергєєву сайт став мегапопулярним. Зараз він налічує понад 170 000 000 файлів, включно з безоплатними фотографіями, векторними зображеннями, ілюстраціями та відеокліпами тощо.

Grammarly — онлайн-платформа на основі штучного інтелекту. Вона допомагає в письмовому спілкуванні, зокрема рекомендаціями з граматики й стилістики тексту. Це зручний інструмент автоматизованої коректури текстів для людей із різним рівнем знань та з різних сфер: від студентів до професіоналів.

Esper Bionics — український стартап Діми Газди, Ані Белєванцевої та Ігоря Ільченка, що почав розробляти сучасні біонічні протези, використовуючи передові технології.

Нині продукт компанії — роботизована рухома кисть із 288 деталей, яка працює на основі датчиків, що передають інформацію від імпульсів м'язів роборуці. Восени 2022 року журнал "Time" назвав продукт *Esper Hand* протезом із дивовижною точністю й одним із найкращих винаходів людства.

Але хто міг передбачити майбутнє цих стартапів на початку їхнього шляху, коли вони тільки починали робити свої перші кроки? Тому кожна інвестиція в стартап — це насамперед ставка на можливість, а не гарантія успіху.

7. У групі уявіть, що продукцію вашого стартапу випущено. Створіть рекламу продукції. Спробуйте продати її в класі.

- ✧ Який стартап отримав найбільший прибуток?
- ✧ Скільки в класі вигадали стартапів? А чи всі стартапи міцно стали на ноги? Які проєкти найризикованіші? Чому?

8. Дізнайся більше про українські стартапи.

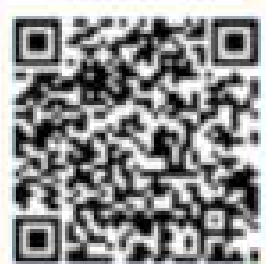

- ✧ У які з них ти б інвестував/інвестувала гроші? Чому?
- ✧ Вибери 3 стартапи. Оціни, наскільки ризикованою може бути інвестиція в них. Обґрунтуй свою відповідь.

1. Економічний колообіг може здійснюватися за умови нормальної роботи виробників і можливості споживачів купувати товари.
2. За певних умов люди чи організації можуть інвестувати у виробництво товарів. Це може бути одним із джерел коштів на виробництво.
3. Інвестиції — це ризик, ефективність інвестиції так чи інакше пов'язана з ефективністю діяльності підприємства, його прибутком.
4. Стартап — це нещодавно створена компанія, що працює на розвиток інноваційних проєктів. Від інвестицій у такі компанії можна як отримати надвисокий прибуток, так і втратити гроші.

svitdovkola.org/pfg8/14

§ 14. Фінансова безпека та шахрайство

Нажити багато грошей — хоробрість; зберегти їх — мудрість, а вміло витратити — мистецтво.

*Бертольд Ауербах,
німецький письменник*

- ✧ Про яке ставлення до грошей ідеться у висловлюванні? Чому треба цінувати гроші?
- ✧ Чому Б. Ауербах каже, що саме вміло витратити гроші — це мистецтво? Як ти вважаєш, яке витрачання грошей є вмілим?

Чому фінансова безпека важлива для нас?

Коли ми в безпеці, то почуваємося впевнено й захищено. А що включає відчуття захищеності? Мабуть, кожен/кожна знайде свою відповідь на це запитання, яка водночас матиме щось спільне.

1. На окремих стікерах разом з однокласниками та однокласницями напишіть п'ять найважливіших для вас складників безпеки. Упорядкуйте стікери.

- ✧ Які складники перетинаються? Позначте ті, що згадані найчастіше.
- ✧ Разом спробуйте визначити, що таке фінансова безпека й чому вона для нас є важливою.

Фінансова безпека — це стабільний фінансовий стан, фінансова захищеність на випадок раптових складних ситуацій.

Мабуть, багато відповідей так чи так пов'язані з грошима — фінансовою безпекою. Звичайно, самі по собі гроші — не мета, а інструмент, що допомагає розв'язувати певні проблеми, втілювати власні ідеї, досягати поставлених цілей. А ще — бути впевненим у майбутньому та допомагати іншим.

На відчуття фінансової безпеки людини впливає стабільний активний дохід та можливість додаткового пасивного доходу. Особливо, якщо доходу вистачає не лише на необхідне, а й на заощадження.

2. На твою думку, у яких із наведених ситуацій родині варто витратити заощадження? Чому?

Ситуація 1. Літо. Зламався старий холодильник, тому терміново потрібно купувати новий.

Ситуація 2. Першокласнику потрібен новий комп'ютер, бо старий гальмує нову онлайн-гру.

Ситуація 3. Мамі пропонують підробіток — перешивати та лагодити старі дитячі речі. Потрібна краща швейна машинка.

- ☀ З однокласниками та однокласницями пригадайте ситуації повсякденного життя, на які варто витратити гроші із заощаджень. Поясніть, чому потрібно діяти саме так.

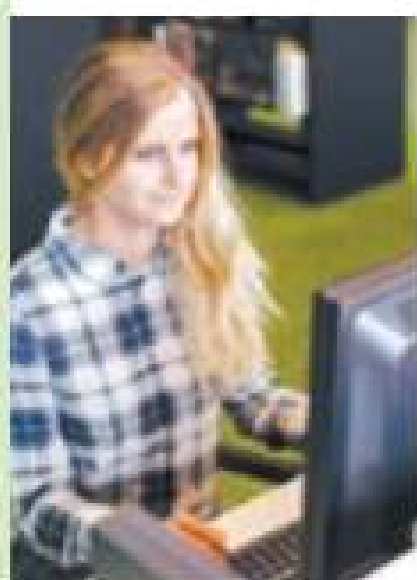

Шахрайство чи наша необізнаність?

У різних людей може бути різне ставлення до грошей, але всі прагнуть задовольнити свої потреби. Тому люди думають, як заробити гроші: займатися тим, що подобається і добре виходить, отримувати від цього задоволення та оплату праці. Але є й інший підхід — дехто використовує свої вміння та винахідливість, щоб привласнити гроші інших, — це шахраї. Отже, маємо розуміти, як вони діють, і бути пильними.

3. Уяви себе співробітником / співробітницею банку, що веде соцмережі. Ти отримуєш такі коментарі під дописами. Напиши відповіді.

- У вас хороша кредитна пропозиція, але я не розумію, скільки й у які терміни маю віддати гроші банку.

- Я виплатив кредит, але банк чомусь вимагає від мене забагато відсотків. Ви порушуєте умови договору?
- Зайшла на сайт банку подивитися умови депозитів. Я нарахувала собі значно вищий дохід за депозитом на 4 місяці, ніж вказано на сайті. У банку змінилися умови?
- У вас у банку хороший відсоток за депозитом. А можна дізнатися, куди ви вкладаєте гроші, щоб його виплачувати людям?

- ☀ Попрацюйте в групах: хтось уявляє себе невдоволеним клієнтом / клієнткою банку, інший / інша — співробітником / співробітницею, що відповідає йому / їй. Що допомагає відповідати на запитання?

- ☀ Чому між банком і клієнтами з'явилися такі прикрі непорозуміння? Що може їх спровокувати: некомпетентність працівників чи шахрайство?

- ☀ Чи може клієнт / клієнтка ставити будь-які запитання? Як мають себе поводити співробітники / співробітниці банку, щоб пом'якшувати такі ситуації?

Перш ніж користуватися фінансовими послугами, варто переглянути матеріали на сайтах банків, пошукати відомості в незалежних джерелах, дослідити та порівняти різні варіанти. Адже недостатність інформації може призвести до неефективного витрачання грошей і зрештою до розчарувань і неправильної позиції в розмовах із співробітниками банку.

Навіть якщо гроші потрібні терміново й без них ніяк не обійтися, не варто обирати кредит у першому-ліпшому банку чи іншій фінансовій установі. За швидкістю та простотою надання кредиту і маленькими відсотками можуть ховатися інші не вигідні умови, зокрема й насправді великі проценти.

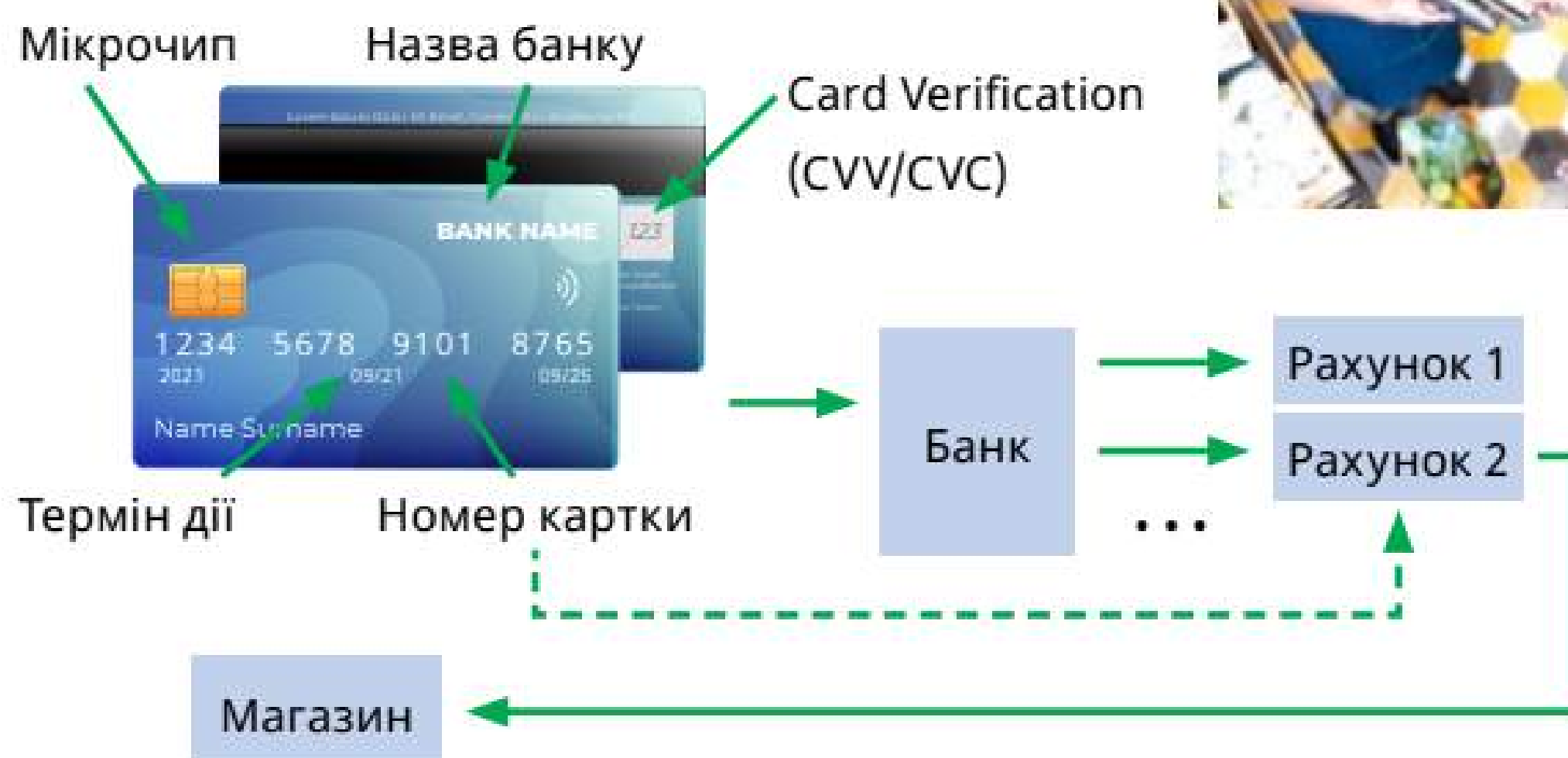
Отже, наш найкращий захист — наша обачність та обізнаність, критичне ставлення до інформації. Не забуваймо про це.

Миттєві розрахунки 24/7, але увага й ще раз увага!

Новітні технології, коли можна в зручний час цілодобово користуватися банківськими послугами, купувати будь-які товари, вимагають відповідних способів розрахунку. Тому на зміну **готівковим розрахункам** (платежам банкнотами й монетами) прийшли **безготівкові**, що їх проводять без готівки. Особливо кількість таких розрахунків зростає зараз, коли є можливість замовити бажану річ за кордоном.

Громадяни різних країн здійснюють безготівкові платежі переважно за допомогою *банківських платіжних карток*. Це швидкий, зручний та безпечний спосіб оплатити товар, але його безпечність ґрунтується на захисті даних у банку та нашій обачності.

Банківська платіжна картка — платіжний засіб доступу до рахунку у вигляді пластикової чи іншого виду картки. Сьогодні це найпоширеніша форма здійснення оплати в торгово-сервісних підприємствах та на інтернет-ресурсах, а також зняття готівкових коштів у банкоматах.

Принцип дії банківської картки

Своєрідним ключем від картки є **PIN-код** (Personal Identification Number — персональний ідентифікаційний номер) — пароль, що складається з цифр. PIN-код може знати тільки власник/власниця картки, його не можна повідомляти нікому, навіть працівникам банку, у якому знаходиться рахунок клієнта/клієнтки.

4. Разом з однокласниками та однокласницями пригадайте, як у родині здійснюють покупки. Проведіть у класі опитування й дізнайтеся, готівкові чи безготівкові розрахунки популярніші в родині класу.

- ✱ Дізнайтеся більше про платіжні картки. Які їх переваги порівняно з готівкою?
- ✱ Разом складіть перелік переваг і недоліків цих способів розрахунків.

Як не потрапити на гачок до шахраїв?

Сучасні технології — це не лише зручність, а й можливість шахраювати. Є багато видів шахрайства з платіжними картками, тому користувачі мають бути обачними й контролювати свої фінансові операції.

Фінансове шахрайство — це здійснення незаконних операцій із грошима іншої особи шляхом обману, зловживання довірою тощо для незаконного збагачення.

В Україні за шахрайство передбачено адміністративну та кримінальну відповідальність — до 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна (Кримінальний кодекс України, стаття 190).

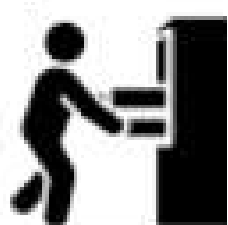
Останнім часом у світі кількість онлайн-розрахунків зросла, а розрахунки готівкові й за допомогою банкоматів зменшилися. Тому й імовірність шахрайства збільшилася саме під час онлайн-розрахунків.

Ознайомимося з найпоширенішими способами крадіжок грошей із банківських карток.

Шахраї часто вдаються до **кардингу** — проведення операцій із використанням платіжних карток або їхніх реквізитів без підтвердження власником/власницею картки. Так легше заволодіти чужими грошима, але для цього потрібно мати дані банківської картки, тому шахраї винайшли багато способів їх дізнатися.

Фізичні способи

- Крадіжка картки
- Скімінг
- Шимінг

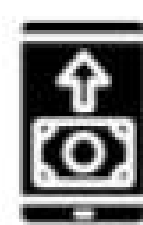
Дії в онлайні

- Фармінг
- Хакерство

Соціальний інжиніринг

- Вішинг
- Фішинг

Розгляньмо докладніше, як діють шахраї.

Скімінг — зчитування даних за допомогою зовнішнього обладнання, що фіксує дані магнітної стрічки банківської картки та її PIN-код.

Шимінг — новітній різновид скімінгу — шахраї використовують майже непомітний прилад, який розміщують усередині картридера, і копіюють дані.

Як уберегтися від скімінгу та шимінгу

- Знімай готівку в перевірених банкоматах, встановлених у людних місцях із камерами спостереження, а не на вулиці.
- Прикривай клавіатуру під час введення PIN-коду, щоб унеможливити підглядання за допомогою мініатюрної відеокамери.
- Підключи послугу інформування про операції з використанням картки. Тоді можна вчасно помітити дії шахраїв і швидко заблокувати картку.
- Встанови ліміти на зняття готівки, що відповідають твоїй платіжній поведінці. Тоді шахрай не зможе відразу зняти багато грошей і ти можеш встигнути заблокувати картку.
- Надавай перевагу карткам із чипом: у них складніший захист, на відміну від карток із магнітною смугою.

Ти вже знаєш, що таке **фішинг** — виманювання в довірливих або неуважних користувачів персональних даних. Шахраї надсилають електронні листи, повідомлення в месенджери, смс тощо з пропозицією неймовірного виграшу, грошової допомоги, підтвердження реєстрації облікового запису тощо. Але користувачі вже давно знають про фішинг, і його ефективність падає. Тому шахраї вдаються до складніших схем.

Фармінг — таємне переспрямування користувача на хибну IP-адресу. Шахраї створюють сайт, що має вигляд сайту фінансової установи, наприклад банку. Вони поширюють електронні листи, в яких можуть бути шкідливі програми, що після запуску на комп'ютері перенаправляють людину на підроблені сайти. Користувачі вводять на сайті-підробці дані картки й навіть не підозрюють, що шахраї в цей час крадуть інформацію їхньої платіжної картки.

Хакерство — це пошук засобів, за допомогою яких ІТ-фахівці намагаються отримати приватну інформацію.

Як уберегтися від фішингу, фармінгу та хакерства

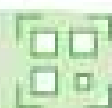
- Не відкривай і не завантажуй вкладення електронних листів від незнайомих і ненадійних адресантів.
- Не переходь за покликаннями в сумнівних електронних листах.
- Уважно вивчай сайти, з яких плануєш здійснення оплати: будь-які відмінності в URL-адресі (навіть один символ) можуть свідчити про підроблення.
- Пам'ятай, що введення PIN-коду потрібно лише в разі здійснення фізичних розрахунків.
- Використовуй і регулярно оновлюй ліцензійне антивірусне програмне забезпечення.

Соціальний інжиніринг — це доступ до особистої інформації без дозволу її власника/власниці. Зловмисники намагаються зробити так, щоб користувачі добровільно переказали їм кошти або назвали конфіденційну інформацію, нічого при цьому не запідозривши. Для цього шахраї використовують дзвінки на смартфон (вішинг) немовби від близьких людей, повідомлення із зламаних акаунтів. Також це можуть бути дзвінки від нібито служби безпеки банку з проханням переказати кошти, повідомити приватні дані тощо, а ще — пропозиції легких заробітків (наприклад, ставити вподобайки в соцмережах).

Як уберегтися від соціального інжинірингу

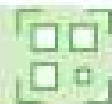
- Ніколи не розголошуй дані картки — CVV/CVC-код, логіни та паролі, PIN-код та одноразові паролі, які надсилає банк для підтвердження операції. Ані працівники банку, ані представники НБУ чи СБУ ніколи не телефонують клієнтам, щоб запитати конфіденційну інформацію.
- Не забувай вмикати критичне мислення й не вір легким грошам.
- Отримавши повідомлення з проханням про позику мовби від близької людини, зв'яжися з нею іншим каналом і перепитай.
- Донать лише перевіреним організаціям та волонтерам.
- Установи на різні месенджери двоетапне перевіряння, тоді зловмисникам буде складніше отримати твої дані.

5. Дізнайся більше про види фінансових шахрайств. Створи інфографіку або запиши відео для молодших знайомих про те, як протидіяти зловмисникам.
6. Складіть життєві завдання про небезпечні фінансові дії в інтернеті. Запропонуйте їх однокласникам з іншої групи.

Захист прав споживачів фінансових послуг

Ми стаємо клієнтами банку, щойно оформлюємо банківську платіжну картку. Відтоді можемо здійснювати фінансові операції та користуватися фінансовими послугами відповідно до умов договору з банком.

7. Довідайся, як можна оформити картку в банку. Які документи для цього потрібно надати? Куди звернутися?
 - ☀ Чи можна стати клієнтом банку онлайн?
 - ☀ Чи може підліток мати свою банківську картку? На яких умовах? Якими послугами може скористатися?

Споживачем фінансових послуг є фізична особа, яка отримує або має намір використовувати фінансову послугу для задоволення особистих потреб і має право це робити.

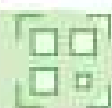
Національний банк України уповноважений захищати права споживачів фінансових послуг. При НБУ створено спеціальний підрозділ — Управління захисту прав споживачів фінансових послуг.

У споживачів фінансових послуг є права, але вони невіддільні від обов'язків. Тож розглядаємо одразу всі аспекти.

- Споживачі мають **право** на отримання всебічної надійної інформації про послугу, але **зобов'язані** уважно **ознайомитися** з наданою інформацією, умовами договору, звернути увагу на обсяг і терміни платежів, штрафи.
- Споживачі мають **право** на вільний вибір варіанта фінансової послуги та фінансової установи, яка її надає. При цьому вони **відповідальні** за свій вибір і мають протистояти тиску під час ухвалення рішення (наприклад, коли співробітники фінансової установи нав'язують певні пропозиції).
- Споживачі мають **право** на належне обслуговування, однак водночас **зобов'язані** вчасно надати фінансовій установі всі необхідні для отримання послуги документи.

- Споживачі мають **право** вимагати від фінансової установи виконання всіх обов'язків за договором, але й самі **мають дотримувати** умов договору.
- Споживачі мають **право** відмовитися від фінансової послуги та розірвати договір у передбачених чинним законодавством випадках. Але також вони **зобов'язані**, згідно з умовами договору, завчасно повідомити про це фінансову установу.
- Споживачі мають **право** звернутися щодо захисту своїх прав до відповідних державних органів, але **повинні** надати їм повну правдиву інформацію та відповідні документи.
- Споживачі мають **право** на відшкодування фінансовою установою збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням умов договору. Однак, своєю чергою, вони **зобов'язані** відшкодувати фінансовій установі збитки, якщо не виконали умов договору.
- Споживачі мають **право** на повну інформацію про свої права та обов'язки за договором, але **зобов'язані** підвищувати свою обізнаність.
- Споживачі мають **право** на таємницю приватної інформації. Вони також **відповідають** за передавання персональних даних, коли це передбачено умовами договору, та **мають розуміти**, як фінансова установа може використати ці дані для надання послуги.

8. Поміркуй, у чому особливість фінансових послуг. Які права споживачів фінансової послуги тотожні правам споживачів товарів, а які відрізняються? Чому?

9. Поміркуйте, на що можуть піти шахраї, щоб заволодіти грошима інших. Складіть невеличкі короткі твори з життєвими історіями. У кінці наголосіть, як вдалося виявити шахраїв і не піддатися на їхні винахідливі хитрощі.

1. Відчуття фінансової безпеки залежить від наявності постійного доходу, якого вистачає на необхідне, та заощаджень.
2. Банківська платіжна картка відкриває доступ до рахунку в банку.
3. Найкращий захист від фінансового шахрайства — наша обачність та обізнаність, критичне ставлення до інформації.
4. Безготівкові розрахунки дедалі популярніші, тому стають об'єктом шахрайства.
5. У споживачів фінансових послуг є права, невіддільні від обов'язків.

svitdovkola.org/pfg8/diag2

Пригадай і йди вперед

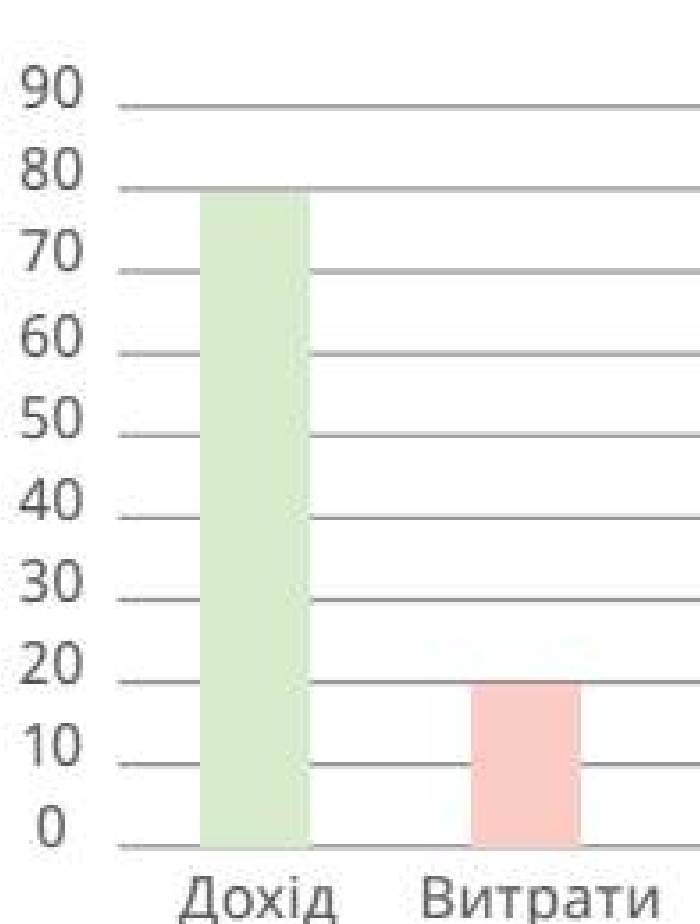
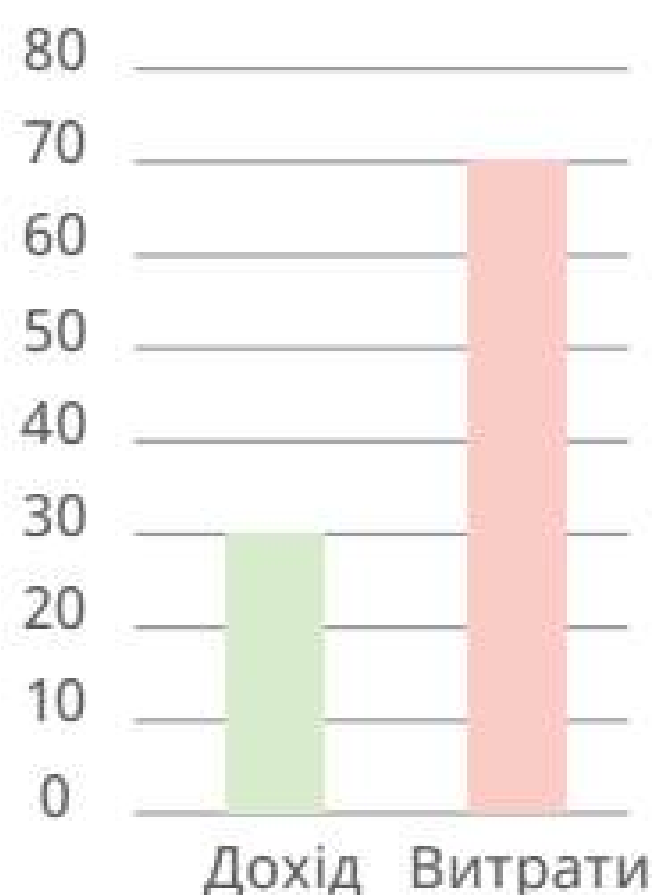
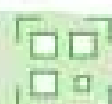
1. Уяви ситуацію.

Підлітки вирішили організувати програму новин про зірок естради.

- ☀ Якою має бути команда?
- ☀ Які ресурси для цього потрібні?
- ☀ Порахуй, скільки грошей потрібно мати для відкриття каналу.
- ☀ Які потреби людей може задовольнити такий проєкт?

2. Роздивися діаграми бюджетів родин. Який з них ти вважаєш оптимальним? Поясни чому.

- ☀ Наведи переваги й недоліки збалансованого бюджету.

3. Переглянь інформацію. Чи правильно молодші школярі розповідають про кредити? Що б ти їм розповів / розповіла або порадив / порадила?

4. Ознайомся із ситуацією.

Дмитро: Коли в мене немає достатньо грошей, я завжди купую в розстрочку. Це дуже зручно, бо одразу можу користуватися потрібною річчю, потім лише виплачую частинами протягом кількох місяців. Розстрочка — це зручно й без проблем.

Олена: Я ніколи не оплачую частинами, навіть коли річ мені дуже потрібна. Крім повної вартості товару, у такому разі я мушу сплатити ще й відсотки. Це невигідно.

- ✳ Продовж діалог Дмитра й Олени.
- ✳ Сформулюй думку: “Я вважаю, що розстрочка — це кредит, тому що...”.

5. Поміркуй над ситуацією.

Родина щомісяця платить 4 000 грн обов’язкових платежів: квартплата, користування газом, водою, послуги зв’язку тощо. Було вирішено покласти на депозит заощадження — 150 000 грн на строк 4 місяці під 20% річних. Чи вистачить відсотків на сплату всіх обов’язкових платежів?

- ✳ Скільки коштів на таких умовах потрібно покласти родині, щоб відсотків вистачало на всі обов’язкові платежі?
- ✳ Баланс бюджету родини 2 500 грн. Скільки грошей родина може додавати до депозиту щомісяця? Коли вона зможе оплачувати всі обов’язкові платежі за відсотки депозиту?

6. Поміркуй над ситуацією.

Родина інвестувала гроші в проєкт свого знайомого, що займається художньою фотографією. Усі члени родини дбають, щоб проєкт був успішним: допомагають ідеями, шукають локації для зйомок, батько у вільний час верстає календарі.

- ✳ Це активний чи пасивний дохід родини? Аргументуй відповідь.

7. З однокласниками та однокласницями вигадайте в класі власну грошову одиницю. Пограйте разом в економічно-підприємницьку гру — побудуйте своє місто чи країну та забезпечте успішний рух товарів та грошей у ній.

8. Сформулюйте короткі рекомендації для молодших школярів, як уберегтися від фінансового шахрайства. Чи є універсальні поради на всі випадки?

СЛОВНИК

- А** **Адміністративна відповідальність** — покарання за порушення законів, що передбачає штрафи чи інші заходи без ув'язнення.
- Активний дохід** — це гроші, отримані шляхом обміну на них часу, знань чи вмінь, тобто він потребує докладання зусиль.
- Б** **Баланс** — це співвідношення між доходами та витратами.
- Банк** — кредитно-фінансова установа, що здійснює грошові розрахунки, збирає гроші та інші цінності, надає кредити та здійснює інші послуги за фінансовими операціями.
- Банківська платіжна картка** — платіжний інструмент доступу до рахунку у вигляді пластикової чи іншого виду картки, найпоширеніший спосіб здійснення оплати та зняття готівкових коштів у банкоматах.
- Банкнота** — грошовий знак, виготовлений із паперу або пластику, зазвичай прямокутної форми. Інша назва — купюра.
- Бартер** — прямий безгрошовий обмін товарами або послугами.
- Блага** — все, що може задовольнити щоденні потреби людей і часто створюване не для продажу, тобто може не бути товаром чи послугою.
- Бюджет** — розрахунок, план доходів і витрат людини (родини, підприємства, країни) за певний період.
- В** **Витрати** — 1) гроші, які людина витрачає на задоволення потреб; 2) гроші, витрачені на ресурси й товари.
- Вичерпні ресурси** — це ресурси, обсяги яких зменшуються в процесі використання.
- Вільно конвертована валюта** — це валюта, яку можна вільно обмінювати на валюту будь-якої країни та розраховуватися за купівлю-продаж товарів, а також виконувати зобов'язання відповідно до міжнародних договорів.
- Г** **Гарантійний термін** — це час, протягом якого виробники (продавці) у разі потреби мають здійснювати безоплатний ремонт або заміну товару, що його придбав споживач.
- Глобальні проблеми** — найважливіші проблеми сучасності, що стосуються людства в цілому і створюють загрозу існуванню людства, бо призводять до значних, часто незворотних втрат на Землі.
- Гривня** (символ — ₴, код — UAH) — офіційна валюта України. Скорочене позначення — грн (без крапки на кінці).
- Гроші** — це платіжний засіб, міра цінності товарів, їх можна легко обмінювати на товари.

Д **Депозитний вклад** (депозит) — гроші, які вкладники передають банку для зберігання, за що на розміщену суму банк нараховує відсотки (пасивний дохід) відповідно до умов договору.

Дефіцит — мала кількість, брак чого-небудь порівняно з потребою.

Державний бюджет — це основний фінансовий план країни на певний період, зазвичай на рік, відображає доходи та витрати держави й визначає, як будуть використані фінансові ресурси країни, щоб забезпечити її економічний ріст, соціальний добробут та стабільність.

Диверсифікація — розподіл грошей або ресурсів у кілька напрямків, щоб зменшити ризик втрат.

Дохід — 1) гроші, що людина (родина) отримує з різноманітних джерел: зарплата, пенсія, одноразові виплати, подарунки тощо; 2) гроші, отримані від продажу товарів чи ресурсів.

Е **Енергоефективність** — розсудливе, доцільне (оптимальне) використання енергоресурсу.

З **Заощадження** — це частина доходу, яку не використовують на поточне споживання, а зберігають для задоволення майбутніх потреб.

Захист прав споживачів — гарантований законом контроль з боку держави за якістю й безпечністю продукції та всіх видів послуг.

І **Інвестування** — вкладення цінностей (грошей тощо) в об'єкти підприємницької чи будь-якої іншої діяльності, що через деякий час може дати прибуток (регулярний чи разовий).

К **Кишенькові гроші** — гроші, які батьки та родичі періодично виділяють тобі й довіряють повністю розпоряджатися ними.

Конвертація валют — обмін грошей однієї країни на гроші іншої за відповідним курсом.

Конфіденційний — той, що не підлягає розголошенню і доступний лише певним особам.

Конфіскація (майна або окремих предметів) — кримінальне покарання, яке полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке належить засудженому.

Кредит — це грошові кошти, які банк (фінансова установа) надає клієнтові /клієнтці на визначений термін та за плату.

Кредитна історія — це інформація про те, які кредити особа отримала та як виконала свої зобов'язання щодо їх погашення.

Кримінальна відповідальність — відповідальність за серйозні порушення закону, яка може передбачати штраф або ув'язнення.

- М** **Мікромедіа** — невеликі медіаканали (наприклад, блоги чи локальні газети), які створюють інформацію для обмеженої аудиторії.
- Монета** — металевий грошовий знак встановленої ваги й форми, який має визначену цінність і використовується як засіб платежу.
- Н** **Невідновні ресурси** — це ресурси, що після їх вичерпання не можуть бути відновлені або відновлювані зі швидкістю, значно меншою, ніж швидкість їх використання.
- О** **Обмеженість ресурсів** — це рідкість, дефіцит, а також досить мала їх кількість порівняно з потребами людей.
- Ощадливість** (розважливість, економність) — система дій, що зумовлюють мінімізацію витрат ресурсів; дбайливе використання їх.
- П** **Пасивний дохід** — це гроші, отримання яких не потребує від людини значних зусиль і часу.
- Підприємець** — це особа, яка задовольняє потреби споживачів у товарах, роботах, послугах з метою отримання економічної вигоди у вигляді доходу та прибутку.
- Підприємливість** — це здатність людини висувати та реалізовувати оригінальні ідеї, ефективно використовувати наявні ресурси, створюючи цінність для себе та інших.
- Податок** — це встановлений законом обов'язковий платіж, який перераховують у державний/місцевий бюджет виробники та громадяни.
- Позика** — передавання власності (грошей, цінних речей тощо) на домовлений час від однієї особи іншій для використання та обов'язкове її повернення у тій самій кількості та якості.
- Попит** — кількість товару, яку споживачі готові придбати за певною ціною протягом певного періоду.
- Послуга** — це робота або дія, яку одна особа виконує для іншої на її замовлення, щоб задовольнити якусь її потребу.
- Потреба** — необхідність людини, групи людей чи загалом суспільства в чомусь, що є рушійною силою активності людей.
- Прибуток** — різниця між доходом і витратами, основна мета виробництва.
- Процентна ставка за депозитом** — це відсоток від вкладу, який банк сплачує клієнтам за можливість користуватися грошовими коштами, розміщеними на депозитному рахунку.
- Процентна ставка за кредитом** (позиковий процент) — плата за користування грошима протягом певного періоду.

Ресурси — це запаси будь-чого, що можна використати в разі потреби.

Ризик — характеристика ситуації з невизначеним результатом, яка може мати небажані наслідки. Ризикованою є ситуація з високою ймовірністю втратити щось цінне за несприятливого збігу обставин.

Розстрочка (на виплат) — це форма платежу, яка уможливорює придбання товарів (послуг) оплатою частинами.

Собівартість — витрати на виробництво та реалізацію товару.

Споживач фінансових послуг — це фізична особа, яка отримує або має намір використовувати фінансову послугу для задоволення особистих потреб і має право це робити.

Стартап — це нещодавно створена компанія, спрямована на розвиток сучасних новітніх (інноваційних) проєктів і активно розвивається.

Суспільні блага — товари і послуги, якими водночас може користуватися багато людей без зменшення їх корисності й доступності для інших.

Товар — результат праці, що виробляють не для власного споживання, а на продаж.

Фінансова безпека — це стабільний фінансовий стан, фінансова захищеність на випадок раптових складних ситуацій.

Фінансова грамотність — це набір знань і вмінь, що дають змогу людині приймати обґрунтовані рішення раціонально й ефективно використовувати власні фінанси, це вміння оптимально діяти, щоб примножувати та нагромаджувати фінансові ресурси.

Фінансова поведінка людини — це притаманний їй стиль оперування грошима: витрачання, заощадження, позичання тощо.

Фінансова установа — організація, яка надає фінансові послуги, наприклад банк або кредитна спілка.

Фінансове шахрайство — це здійснення незаконних операцій із грошима іншої особи шляхом обману, зловживання довірою тощо для незаконного збагачення.

Фінансовий ризик — ризик, пов'язаний з імовірністю втрати фінансових ресурсів — грошей, майна тощо.

Форс-мажор — це непередбачувані невідворотні обставини, що не залежать від волі людини і роблять неможливою реалізацію запланованого.

Ціна — це сума грошей, за яку покупці готові купити, а продавці — продати товар.

ЗМІСТ

ВСТУП · НАВІЩО НАМ ПОТРІБНІ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ

§ 1. Підприємці та підприємливість	4
Практикум підприємливих новачків	6

РОЗДІЛ 1 · ПРИКЛАДНІ ФІНАНСИ

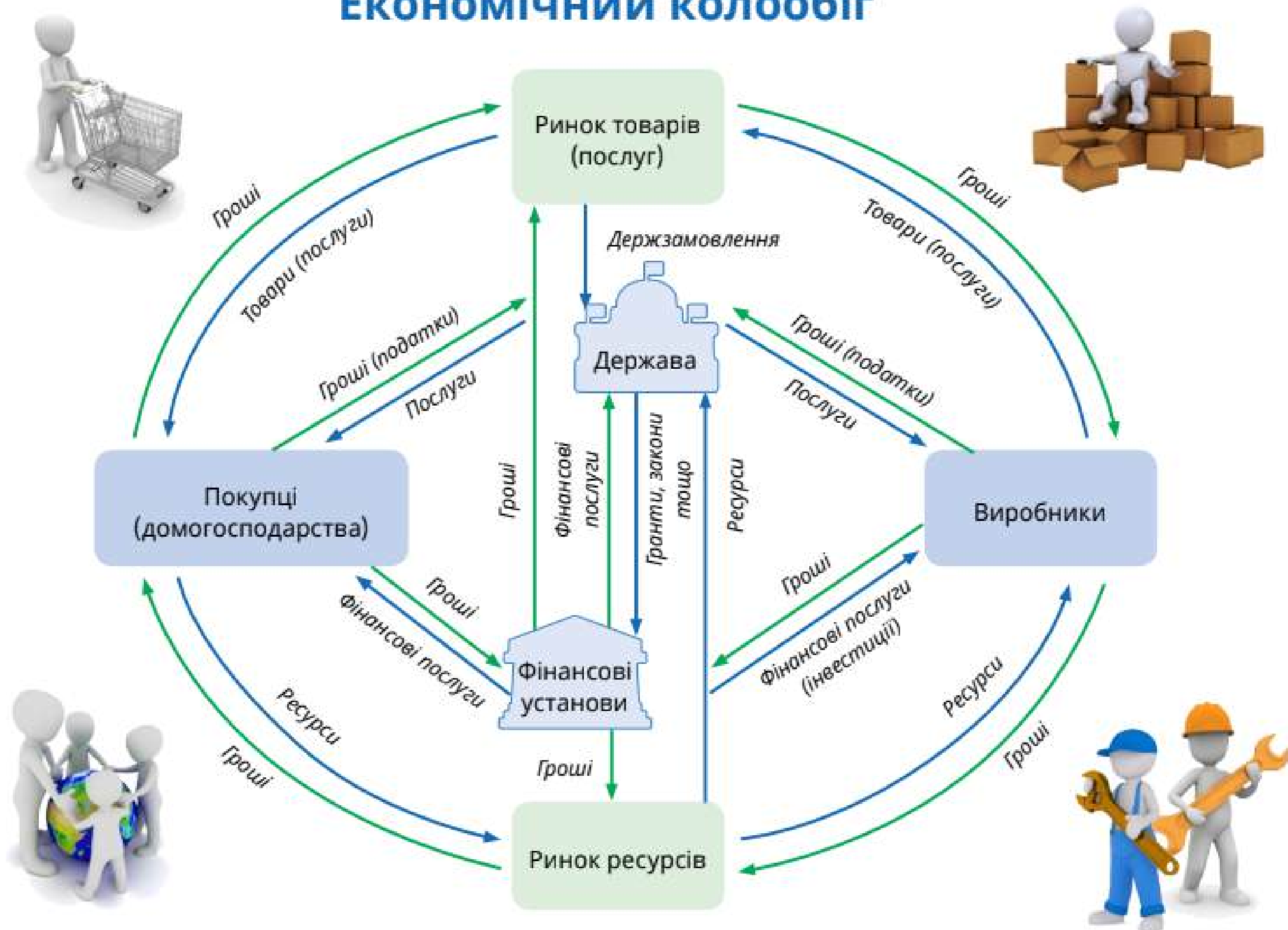
§ 2. Гроші в житті людини — вчора та сьогодні	11
§ 3. Як ми розпоряджаємося грошима	16
§ 4. Фінансова поведінка та ризики	20
§ 5. Я — раціональний споживач	26
§ 6. Держава допомагає мені, я забезпечую державу	30
Пригадай і йди вперед	35

РОЗДІЛ 2 · РОДИННІ ФІНАНСИ

§ 7. Ресурси й наші потреби	36
§ 8. Потреби й наш вибір	41
§ 9. Плануємо доходи й витрати	45
§ 10. Кишенькові гроші — це свобода чи відповідальність?	51
§ 11. Заощадження та депозит	55
§ 12. Заощаджувати чи позичати?	59
§ 13. Гроші працюють: інвестиція	65
§ 14. Фінансова безпека та шахрайство	71
Пригадай і йди вперед	79

Словник	81
----------------------	-----------

Економічний колообіг

Важливий фінансовий документ: для продавців – підтверджує продаж товару, для покупців – це гарантія на випадок обміну чи повернення товару. Може бути в паперовому та електронному вигляді.

Дата покупки

[illegible][illegible]

Платіжна інструкція	
3 Платник Інструментальний Матеріальний Інструмент	1 Отримувач ТОВ "САХІНСЬКИЙ ДІМ"
4 Код платника 2641000000000	2 Код отримувача 421340000
Фактичний платник Інструментальний Матеріальний Інструмент	Рахунок отримувача UA12105596000002600000001000000
Рахунок платника UA40105596000002600000001000000	Назначення платника платежу отримувачу АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Назначення платника платежу отримувачу АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	
5 Платник Термін 01.2024 - 12.2024	6 Сума 100.00
3 Службовий рахунок 1700000	Сума до сплати 100.00
5 Прізвище платника ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ	Сума до сплати 100.00
7 Платник Інструментальний Матеріальний Інструмент	Сума до сплати 100.00

1. Інформація про надавача товарів або послуг
2. Реквізити для оплати
3. Інформація про споживача товарів або послуг
4. Дата, до якої потрібно здійснити оплату
5. Перелік наданих послуг або товарів за певний період
6. Сума до сплати
7. Дата оплати